

KONCEPCE NOVÉ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY

V OBORECH STŘEDNÍHO VZDĚLÁNÍ S VÝUČNÍM LISTEM

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

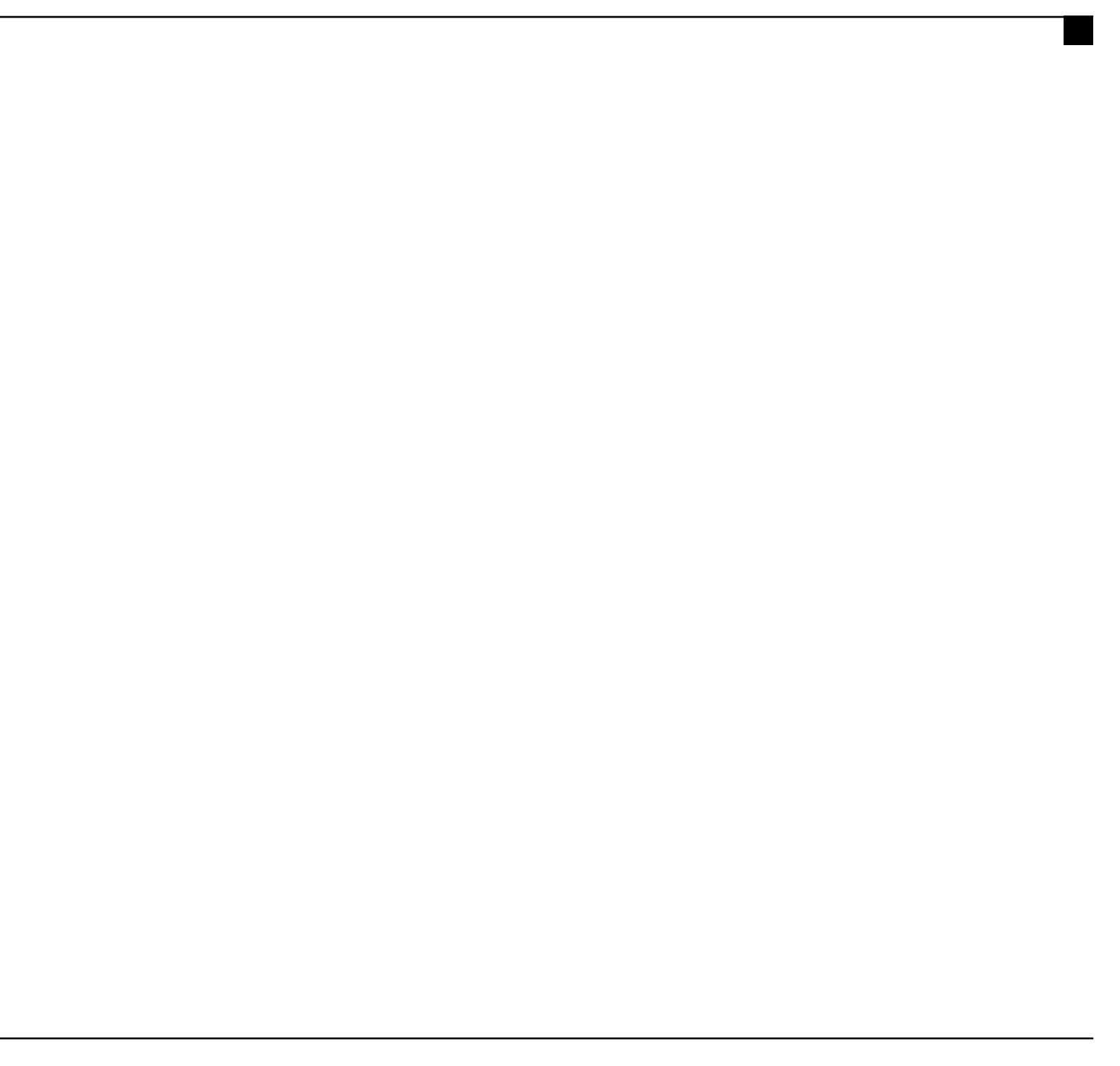
ROMANA JEZBEROVÁ A KOL.

KONCEPCE NOVÉ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY

V OBORECH STŘEDNÍHO VZDĚLÁNÍ S VÝUČNÍM LISTEM

OBSAH

ÚVOD	5
Koncepce Nové závěrečné zkoušky	
1 JEDNOTNÉ ZADÁNÍ	9
1.1 Struktura jednotného zadání	
1.2 Využívání jednotného zadání pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami	
1.3 Metodická podpora tvorby jednotného zadání	
2 POJETÍ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY A JEDNOTLIVÝCH ZKOUŠEK	17
2.1 Praktický charakter závěrečné zkoušky a pojetí témat	
2.2 Zpracování témat jednotlivých zkoušek	
3 NOVÉ PRVKY ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY	23
3.1 Obecný přehled ze světa práce	
3.2 Samostatná odborná práce	
4 VZTAH NOVÉ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY K VÝVOJI ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	29
4.1 Školní část závěrečné zkoušky a cíle kurikulární reformy	
4.2 Využití kvalifikačního standardu při tvorbě jednotného zadání	
4.3 Výkaz odborných kompetencí žáka	
4.4 Možnosti komparace závěrečné evaluace na úrovni ISCED 3C	
4.5 Vztah jednotného zadání ke stávající školské legislativě	
5 ZÁVĚR	39
PŘÍLOHA ORGANIZACE TVORBY JEDNOTNÉHO ZADÁNÍ	41

ÚVOD

Reforma vzdělávacího systému České republiky vnáší do oblasti vzdělávání řadu významných změn, které výrazně spoluutvářejí rovněž oblast pedagogické evaluace.

Ve středním odborném vzdělávání jde zejména o závěrečnou zkoušku v oborech poskytujících střední vzdělání s výučním listem (tzv. učebních oborech)¹. Tato zkouška má mezi evaluačními procesy nezastupitelnou roli, neboť finálně rozhoduje o tom, zda žákovi bude, či nebude přiznáno dosažení odborné kvalifikace.

Závěrečná zkouška v učebních oborech musí zohledňovat aktuální vývoj systému odborného vzdělávání, např. utváření nové soustavy oborů vzdělání, zavedení dvoustupňové tvorby kurikula (rámcových vzdělávacích programů a školních vzdělávacích programů), klást důraz na rozvoj spolupráce odborných škol se zaměstnavatelskou sférou apod. Také je třeba reflektovat vývoj v oblasti evaluace samotné, vznik a uplatňování nových evaluačních prostředků a nástrojů na národní úrovni i v mezinárodním kontextu.

Koncepce nové závěrečné zkoušky 2012 byla postupně vytvářena v rámci řešení systémového projektu ESF KVALITA I (2005–2008) a následně v národním projektu Nová závěrečná zkouška (2009–2012). Její stávající podoba vznikala na základě několikaletého širšího ověřování pracovních verzí v pilotních školách obou z uvedených projektů a zaznamenala v průběhu svého vývoje řadu upřesnění a změn.

Závěrečné úpravy byly do koncepce zapracovány v závěru IPn Nová závěrečná zkouška. Vycházejí z vyhodnocení výsledků expertního posouzení koncepce realizovaného prostřednictvím dotazníkového šetření v říjnu až prosinci 2011.

Domníváme se, že v předložené podobě vystihuje koncepcí nové závěrečné zkoušky (KNZZ 2012) jak základní požadavky probíhající kurikulární reformy, tak i potřeby školské sféry a oblasti trhu práce identifikované v řadě rozsáhlých empirických šetření.

1. Jedná se o obory vzdělání kategorie H a od šk. roku 2010 i o obory kategorie E dle Nařízení vlády o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání č. 211 ze dne 31. května 2010.

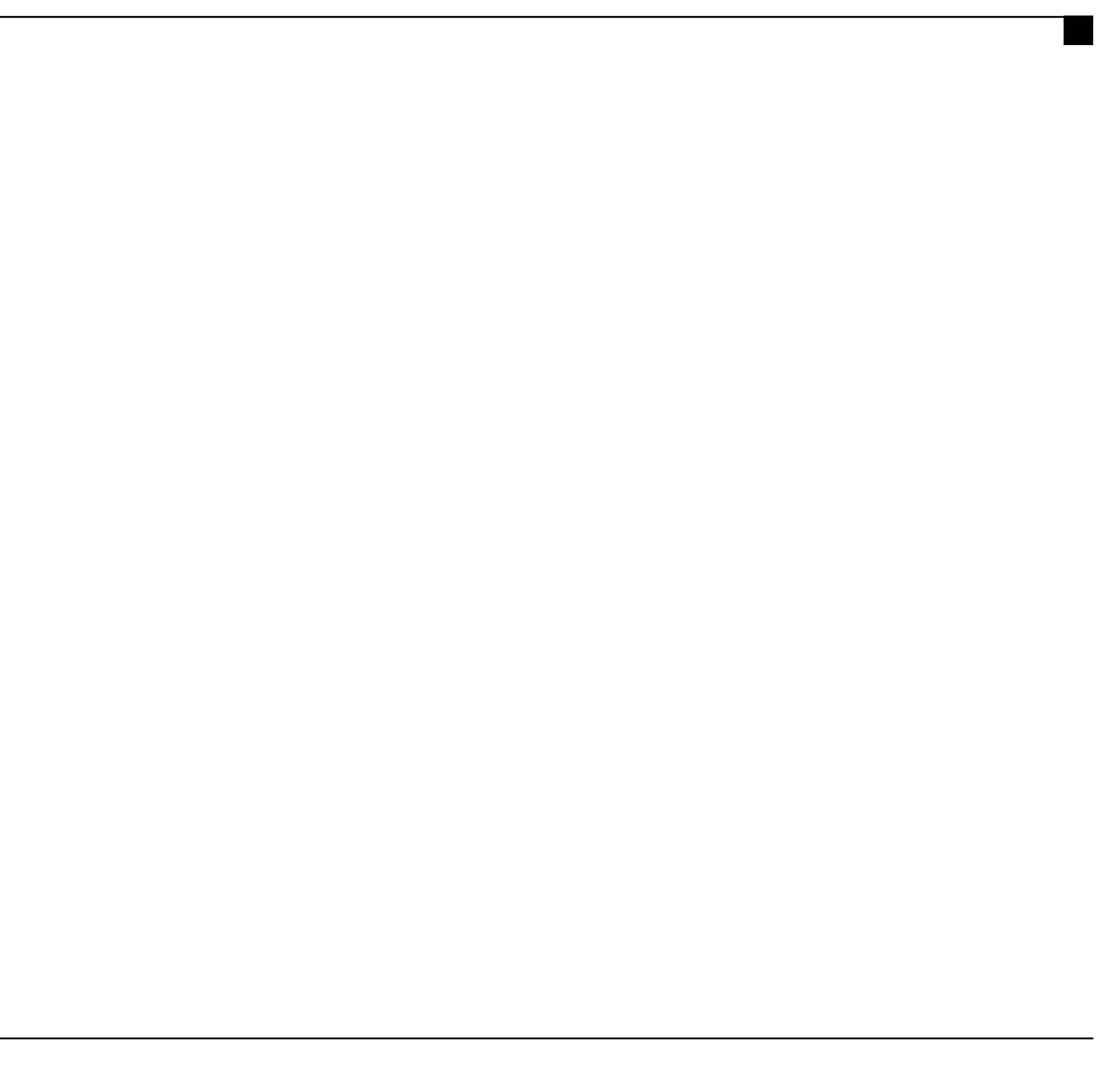
Koncepce Nové závěrečné zkoušky

Základními rysy koncepce nové závěrečné zkoušky jsou:

- Jednotné zadání závěrečné zkoušky (JZZZ) pro každý obor středního vzdělání s výučním listem kategorie H
- Jednotné zadání závěrečné zkoušky pro každý obor středního vzdělání s výučním listem kategorie E
Cílem je posílit prostřednictvím jednotného zadání srovnatelnost závěrečné zkoušky v daném oboru vzdělání.
- Příprava jednotného zadání zejména pracovníky odborných škol
- Úsilí o praktický a teoreticko-aplikační charakter jednotlivých zkoušek závěrečné zkoušky
Cílem je zohlednit při závěrečné zkoušce reálné vzdělávací potřeby žáků učebních oborů.
- Příprava jednotného zadání za účasti zástupců zaměstnavatelské sféry
- Pravidelné posuzování jednotného zadání závěrečné zkoušky odborníky z praxe
- Využití kvalifikačního standardu (KS) úplné kvalifikace při tvorbě JZZZ každého oboru vzdělání kategorie H
- Využití kvalifikačního standardu úplné či dílčí kvalifikace při tvorbě každého oboru vzdělání kategorie E v případě, že k danému oboru KS existuje
Cílem je posílit provázanost mezi obsahem závěrečné zkoušky, kvalifikačními požadavky a potřebami trhu práce.
- Zařazení nového obsahového prvku do závěrečné zkoušky – obecného přehledu ze světa práce
- Posouzení možností mezinárodní komparace dosažených výsledků vzdělávání v oborech středního vzdělání s výučním listem
Cílem je podporovat zaměstnatelnost absolventů učebních oborů.
- Zachování přiměřené míry autonomie školy při koncipování obsahu závěrečné zkoušky
- Poskytnutí možnosti školám doplnit jednotné zadání závěrečné zkoušky na základě přesně vymezených pravidel o vlastní specifika odborné přípravy
Cílem je zohlednit dvoustupňovou tvorbu kurikula a umožnit školám ověřovat jejich specifika při závěrečné zkoušce.
- Začlenění možnosti využívat u závěrečné zkoušky netradiční formu ověřování výsledků vzdělávání – prezentaci a obhajobu samostatné odborné práce žáka
- Posouzení stávajícího právního předpisu k délce praktické zkoušky z hlediska jeho vhodnosti pro vybrané obory vzdělání
Cílem je zohlednit v organizaci závěrečné zkoušky specifické potřeby jednotlivých oborů vzdělání.
- Návrh možnosti doplnit závěrečnou evaluaci žáka (tj. výsledky žáka dosažené u ZZ) o záznamy jeho průběžné evaluace (výkaz odborných kompetencí žáka získaných v průběhu vzdělávání)
Cílem je posoudit možnost využívat v certifikaci odborného vzdělávání výsledky průběžné evaluace.

- Vývoj internetového informačního systému nové závěrečné zkoušky, který umožní:
 - vytvářet témata jednotného zadání prostřednictvím speciálního aplikačního programu na základě jednotných a strukturovaných šablon;
 - on-line přístup k jednotným zadáním a jejich tématům všem odborným školám v ČR, které vyučují obory s výučním listem;
 - uzpůsobovat jednotné zadání přímo v systému potřebám jednotlivých škol (výběr témat, která škola skutečně u závěrečné zkoušky využije, možnost začlenit podle stanovených pravidel v případě zájmu školy do jednotného zadání školní část ZZ);
 - získávat zpětnovazebné informace ze škol o kvalitě vytvořených jednotných zadání, frekvenci využívání vytvořených témat a úspěšnosti žáků při jejich řešení;
 - zprostředkovávat aktuální informace mezi školami a sociálními partnery o oblasti závěrečné evaluace v učebních oborech.
- Vytváření jednotných zadání v návaznosti na průběžný vývoj soustavy oborů vzdělání
Cílem je vytvořit systémově zajištěné technické a organizační podmínky pro plošné uplatňování jednotného zadání závěrečné zkoušky ve školách.

Jednotlivé prvky koncepce nové závěrečné zkoušky jsou popsány v následujících kapitolách.

1 JEDNOTNÉ ZADÁNÍ

Podstatou nové závěrečné zkoušky je její jednotné zadání vytvářené pro každý obor středního vzdělání s výučním listem.

Návrh sjednotit obsah závěrečné zkoušky v určitém oboru vzdělání vychází ze širších požadavků týkajících se rozvoje odborného vzdělávání. Postupné zkvalitňování odborných škol a narůstající vliv zaměstnavatelské sféry včetně požadavků trhu práce na oblast odborného vzdělávání vedly k nutnosti revize dosavadní praxe, spočívající v tom, že jednotlivé odborné školy si utvářejí obsah závěrečné zkoušky v témže oboru vzdělání samy. V důsledku to reálně vedlo k tomu, že závěrečná zkouška v témže oboru mohla (a dosud může) mít v různých školách výrazně odlišnou úroveň.

Při uplatnění principu jednotného zadání závěrečné zkoušky je možné dosáhnout zejména toho, aby:

- obsah, způsob provádění a hodnocení závěrečné zkoušky v témže oboru vzdělání byl sjednocen, a tím vzrostla její srovnatelnost i kvalita;
- bylo jasně stanoveno, které kompetence jsou z hlediska stavu a vývoje kvalifikačních požadavků na výkon příslušných povolání významné a zároveň ověřitelné v podmínkách závěrečné zkoušky daného oboru vzdělání.

1.1 Struktura jednotného zadání

Jednotná zadání závěrečné zkoušky pro jednotlivé obory vzdělání jsou vytvářena podle rámcové struktury pro tvorbu jednotného zadání závěrečné zkoušky.

V rámci této jednotné struktury se vytvářejí veškeré podklady pro vyučující i pro žáky využívané při ZZ u tří relativně samostatných zkoušek (písemné, praktické, ústní).

Rámcová struktura pro tvorbu jednotného zadání je navržena tak, aby byla uplatnitelná pro tvorbu jednotného zadání ve všech oborech vzdělání. Zároveň je jí možné podle přesně stanovené metodiky částečně upravovat, resp. modifikovat a vytvořit příslušné jednotné zadání odpovídající charakteru, specifickým potřebám a požadavkům daného oboru. Nedílnou součástí každého jednotného zadání pro obory vzdělání kategorie H i pro obory vzdělání kategorie E je blok otázek Obecný přehled ze světa práce. V oborech vzdělání kategorie H je pak možné zařadit do jednotného zadání závěrečné zkoušky další materiál – podklady pro samostatnou odbornou práci.

Na počátku roku 2010 byly v souladu s harmonogramem řešení IPn Nová závěrečná zkouška zahájeny práce na tvorbě a pilotním ověřování jednotného zadání závěrečné zkoušky rovněž pro obory středního vzdělání s výučním listem kategorie E².

2. Podrobněji viz Výstup z IPn NZZ: Pilotní ověřování jednotného zadání v oborech vzdělání kategorie E – školní rok 2010/2011. NÚV, Praha, říjen 2011.

Tyto obory vzdělání jsou charakteristické tím, že oproti klasickým učebním oborům kategorie H, které jsou koncipovány tak, aby absolventi po získání výučního listu byli schopni pokračovat v dalším vzdělávání, poskytují vyučení s nižšími nároky v oblasti všeobecného a teoretického odborného vzdělání.

Důraz je zde kladen zejména na praktickou část odborné přípravy s předpokladem, že absolventi budou zpravidla připraveni pro výkon rutinních pracovních činností či operací převážně manuálního charakteru. Ziskají sice výuční list, avšak po absolvování oboru je poměrně značně problematické pokračovat v dalším studiu směřujícím ke složením maturitní zkoušky. Doba přípravy je obvykle tři roky, u některých oborů dva roky. Mnohé z oborů kategorie E jsou určeny především pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, např. s mentálním či jiným zdravotním postižením. Dvouleté obory pak vesměs připravují žáky pro méně náročná dělnická, příp. řemeslná povolání.

Vzhledem k tomuto charakteru oborů vzdělání kategorie E byly počáteční práce spojené s tvorbou jednotného zadání zaměřeny na zjišťování charakteristik a vzdělávacích potřeb žáků, kteří se v nich vzdělávají. Velmi často jde o žáky, kteří v základních školách dosahovali spíše podprůměrného prospěchu, nebo o žáky základních škol speciálních. Mnozí žáci pocházejí z méně podnětného rodinného prostředí a většinu zde tvoří žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), které souvisejí s různým typem a stupněm zdravotního postižení³. Vzdělávací předpoklady jednotlivých žáků jsou proto obecně velmi rozdílné a také nelze očekávat, že žáci budou dosahovat zcela srovnatelných vzdělávacích výsledků.

V této souvislosti je třeba zdůraznit nezastupitelnou roli pedagogů u závěrečných zkoušek. Vyučující, který svého žáka zná z průběhu výuky, může žákovi se zdravotním postižením poskytnout významnou individuální podporu. Také při hodnocení výkonu žáka je schopen posoudit, zda jeho výkon u závěrečné zkoušky odpovídá výsledkům dosahovaným v průběhu vzdělávání, či se výrazně odlišuje.

Proto bylo s vyučujícími oborů vzdělání kategorie E ještě před zahájením tvorby JZZZ konzultováno, zda je zde vůbec možné uplatňovat u závěrečné zkoušky princip jednotného zadání. Dále byla projednávána možnost upravit rámcovou strukturu jednotného zadání oborů vzdělání kategorie H tak, aby bylo JZZZ použitelné pro závěrečné zkoušky v oborech vzdělání kategorie E.

Vzhledem k tomu, že vyučující se k obojímu vyjádřili kladně, byla ve spolupráci s nimi navržena další rámcová struktura jednotného zadání, která reflektuje rozdílné vzdělávací předpoklady a potřeby žáků mezi obory vzdělání kategorie H a obory vzdělání kategorie E.

Rozdíl v rámcové struktuře jednotného zadání mezi obory vzdělání kategorie H a obory vzdělání kategorie E uvádí následující tabulka.

3. Například ve školním roce 2010/2011 se v 1. až 3. ročnících oborů kategorie E vzdělávalo 9902 žáků s SVP (tj. 68,2 % z celkového počtu 14519 žáků těchto oborů).

Rámcová struktura JZZZ

OBORY VZDĚLÁNÍ KATEGORIE H	OBORY VZDĚLÁNÍ KATEGORIE E
Informace o jednotném zadání	Informace o jednotném zadání
OBSAH:	OBSAH:
ORGANIZACE ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY	ORGANIZACE ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY

PÍSEMNÁ ZKOUŠKA	PÍSEMNÁ ZKOUŠKA
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
Anotace všech témat	Nejsou – témata nejsou rozsáhlá
TÉMA 1 – Identifikační údaje	TÉMA 1 – Identifikační údaje
Anotace	Není – téma není rozsáhlé
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
Pokyny pro žáka	Jsou zpracovány v organizačních pokynech pro učitele, kteří je žákům sdělují
Zadání	Zadání
Technická, výkresová, obrázková dokumentace	Technická, výkresová, obrázková dokumentace
<i>Zadání – správná řešení</i>	<i>Zadání – správná řešení</i>
TEST	TEST
test – pokyny pro žáky ≠	Jsou zpracovány v organizačních pokynech pro učitele, kteří je žákům sdělují
test – zadání ≠	test – zadání ≠
test – správná řešení ≠	test – zpracování a správná řešení ≠
<i>Hodnocení, kritéria a pravidla bodové hodnocení</i>	<i>Hodnocení, kritéria a pravidla bodové hodnocení – mírnější než u oborů H</i>

PRAKTICKÁ ZKOUŠKA	PRAKTICKÁ ZKOUŠKA
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
TÉMA 1 – Identifikační údaje	TÉMA 1 – Identifikační údaje
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
<i>Vybavení pracoviště</i>	<i>Vybavení pracoviště</i>
Pokyny pro žáka	Jsou zpracovány v organizačních pokynech pro učitele, kteří je žákům sdělují
Zadání	Zadání
Technická, výkresová, obrázková dokumentace	Technická, výkresová, obrázková dokumentace

Správné řešení	Správné řešení
<i>Hodnocení, kritéria a pravidla bodové hodnocení</i>	<i>Hodnocení, kritéria a pravidla bodové hodnocení – mírnější než u oborů H</i>

ÚSTNÍ ZKOUŠKA	ÚSTNÍ ZKOUŠKA
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
TÉMA 1 – Identifikační údaje	TÉMA 1 – Identifikační údaje
<i>Organizační pokyny</i>	<i>Organizační pokyny</i>
Zadání + otázka z obecného přehledu ze světa práce	Zadání + otázka z obecného přehledu ze světa práce
Podklady pro žáka	Podklady pro žáka
Správná řešení	Správná řešení
Hodnocení, kritéria a pravidla	Hodnocení, kritéria a pravidla
Obecný přehled ze světa práce (celý blok)	Obecný přehled ze světa práce (celý blok)

PŘÍLOHY	PŘÍLOHY
Příloha č. 1 Samostatná odborná práce *	Příloha č. 1 Přehled témat ústní zkoušky
Příloha č. 2 Přehled témat ústní zkoušky	Příloha č. 2 Zdroje
Příloha č. 3 Zdroje	případné další přílohy
případné další přílohy	

Legenda:

- 6..... – barevně označené podklady v rámcové struktuře JZZZ jsou povinnou součástí jednotného zadání pro všechny obory vzdělání (tj. průřezově); zpracování podkladů neoznačených barevně záleží na tom, zda jsou z hlediska potřeb příslušného oboru vzdělání u ZZ potřebné.
- //// Kurzivou označené podklady jsou určeny pouze pro učitele, kteří s nimi pracují při využívání JZZZ ve škole. Žáci je u závěrečné zkoušky nevyužívají, a ani je nesmí vidět.
- ≠ Takto označené podklady je nutno zpracovat, pouze pokud je test součástí písemné zkoušky.
- * Využití výsledků samostatné odborné práce může být zařazeno do závěrečné zkoušky pouze u oborů kategorie H, a to podle potřeb oboru.

1.2 Využívání jednotného zadání pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

Při využívání jednotného zadání pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami postupuje škola v souladu s vyhláškou č. 73/2005 Sb., ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb., *o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*. To znamená, že i při zachování obsahu jednotného zadání může v intencích tohoto předpisu podmínky průběhu zkoušky pro žáky s SVP výrazně upravit (např. zajištění tlumočení ve znakovém jazyce pro žáky se sluchovým postižením u ústní zkoušky, poskytnutí delšího času na vypracování úkolů pro žáky s tělesným postižením u praktické zkoušky apod.).

Ve spolupráci se školským poradenským zařízením, ve kterém byla žákovi diagnostikována SVP, může škola přizpůsobit také obsah jednotného zadání individuálním potřebám jednotlivých žáků vzhledem k rozsahu jejich speciálních vzdělávacích potřeb.

Rovněž je oprávněna provádět formální úpravy v JZZZ (např. pro žáky se zrakovým postižením změnit velikost a typ písma, uspořádání technické, obrázkové či výkresové dokumentace apod.). Zde lze položit otázku, zda bude JZZZ i při výše nastíněných úpravách plnit funkci určitého standardu platného pro evaluaci výsledků vzdělávání v příslušném oboru kategorie E.

Pak je třeba připomenout, že jedním z nejvýznamnějších cílů speciálního vzdělávání je socializace žáka. Jde především o jeho začlenění do společnosti jako pokud možno soběstačného člověka, který žije plnohodnotným soukromým, společenským i pracovním životem.

Z hlediska přípravy na povolání již tedy nejde o dokonalé zvládnutí veškerých činností souvisejících s výkonem příslušné odborné kvalifikace, ale především o to, aby žák byl zaměstnatelný. V řadě případů jsou totiž absolventi oborů kategorie E schopni vykonávat např. dílčí část pracovních činností požadovaných pro výkon dané profese a často mohou pracovat pouze pod přímým vedením. I přes toto omezení jsou však uplatnitelní na trhu práce.

Vyučující žáků oborů vzdělání kategorie E navíc často potvrzují, že zájem žáků se zdravotním postižením o výuku a o získání výučního listu i jejich motivace k získání zaměstnání je v řadě případů vyšší než úsilí žáků oborů kategorie H. Mnozí žáci si totiž jsou vědomi svého handicapu a dosažení odborné kvalifikace považují za jeden z významných prostředků k tomu, aby se mohli zařadit do běžného života společnosti.

Rovněž zájem škol o jednotné zadání pro obory vzdělání kategorie E vypovídá o významu, který školy s těmito obory jednotnému zadání přikládají. Ve školním roce 2010/2011, kdy měly školy k dispozici JZZZ pro tyto obory vůbec poprvé, se pro jeho využití u závěrečné zkoušky alespoň v jednom z vyučovaných oborů vzdělání rozhodlo 28 % škol.

1.3 Metodická podpora tvorby jednotného zadání

Jednotné zadání závěrečných zkoušek se vytváří a edituje ve speciálním programu Tvůrce JZZZ. Tento program je součástí Internetového informačního systému nové závěrečné zkoušky (IIS NZZ) a společně s tímto systémem je v současném období dále vyvíjen a inovován. Zpracování jednotlivých náležitostí jednotného zadání je rozloženo mezi tvůrce jednotného zadání (tzv. autorský tým) a Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV). Tvorba JZZZ každoročně probíhá podle pevně stanoveného harmonogramu. Každý, kdo se podílí na zpracování jednotného zadání, má své specifické pracovní povinnosti i odpovědnost⁴.

Autorský tým, který pro daný obor vzdělání JZZZ navrhuje a následně i vytváří, tvoří zástupci škol (většinou tři škol), tj. učitelé, kteří příslušný obor vyučují. Vedoucím autorského týmu je **editor JZZZ**. Organizuje tvorbu JZZZ a nese za výsledek práce týmu hlavní odpovědnost. **Autoři** zpracovávají zpravidla pouze témata jednotlivých zkoušek. Dalším členem autorského týmu je vybraný sociální partner ze sféry zaměstnání, vždy kvalifikovaný pracovník v dané profesní oblasti. Ten, jako **odborník z praxe**, ovlivňuje obsah jednotného zadání z hlediska požadavků kladených na výkon příslušného povolání praxí.

Komunikace a metodická pomoc při tvorbě JZZZ probíhá takto:

Členové autorského týmu pořádají společné schůzky a dále komunikují elektronickou formou. Komunikace mezi NÚV a autorskými týmy je zajišťována převážně elektronicky, příp. poštou. Editorům JZZZ je poskytována permanentní konzultační a poradenská pomoc (telefonicky, elektronicky, porady v NÚV, individuální konzultace).

Tvorba jednotného zadání postupuje podle metodického materiálu „**Metodika tvorby jednotného zadání – školní rok xx/xy**“ (uveden daný školní rok⁵), ve kterém jsou kromě konkrétních organizačních pokynů k postupu prací určených editorům vymezeny a podrobněji popsány také náležitosti týkající se zpracování jednotlivých podkladů, které JZZZ obsahuje. Tento materiál je určen především editorům JZZZ.

Je veřejně dostupný na <http://www.nuov.cz/nzz>.

V souvislosti s vývojem IIS NZZ, potřebou upřesnit práci týmů v autorském programu Tvůrce JZZZ a narůstajícími požadavky na vzájemné sjednocení formální úpravy jednotlivých jednotných zadání je od školního roku 2009/2010 poskytován zpracovatelům jednotných zadání rovněž pomocný metodický materiál **Vzdělávání tvůrců jednotných zadání – podklady**. Jde o pracovní materiál určený zejména autorům, detailně popisující pravidla tvorby JZZZ v uvedeném programu. Počínaje školním rokem 2009/2010 jsou uvedené dva materiály vytvářeny vždy ve dvojím (poněkud odlišném) provedení. Jedno je určeno pro obory vzdělání kategorie H a druhé pro obory vzdělání kategorie E.

4. Viz příloha Organizace tvorby JZZZ

5. Naposledy: Metodika tvorby jednotného zadání – školní rok 2011/2012, obory vzdělání kategorie H. NÚV, Praha 2011 a Metodika tvorby jednotného zadání – školní rok 2011/2012, obory vzdělání kategorie E. NÚV, Praha 2011.

Autorské týmy rovněž disponují elektronickými metodickými materiály – obsahově nenaplněnými jednotnými zadáními **pro modelové obory vzdělání** 29-54-H/01 Mlynář a 29-54-H/002 Mlynářské práce. Pro tvorbu jednotných zadání v příštím období byl vyvinut vzdělávací počítačový program určený editorům a autorům jednotných zadání. Ředitelé všech odborných škol jsou pravidelně na podzim daného školního roku upozorňováni z NÚV na to, že škola bude mít od března přístup k jednotným zadáním oborů vzdělání, které vyučuje, a tím i možnost zadání využít. Pravidelně v březnu každého roku školy obdrží stručný metodický materiál k práci s JZZZ **Závěrečná zkouška podle jednotného zadání ve škole, školní rok xx/xy**⁶, a jejich zástupci jsou zváni na informační metodické semináře k JZZZ.

Ověřování jednotných zadání se každoročně realizovalo několika různými způsoby:

V období průběhu závěrečných zkoušek byly každoročně prováděny **monitorovací návštěvy škol**, které se rozhodly v jednotlivých oborech realizovat ZZ podle jednotného zadání. Návštěvy škol uskutečňovali editoři jednotných zadání a formou řízeného rozhovoru získávali zpětnou vazbu o názorech vyučujících na jednotné zadání, jehož tvorbu vedli. Záznamy z monitorovacích návštěv byly pravidelně vyhodnocovány⁷.

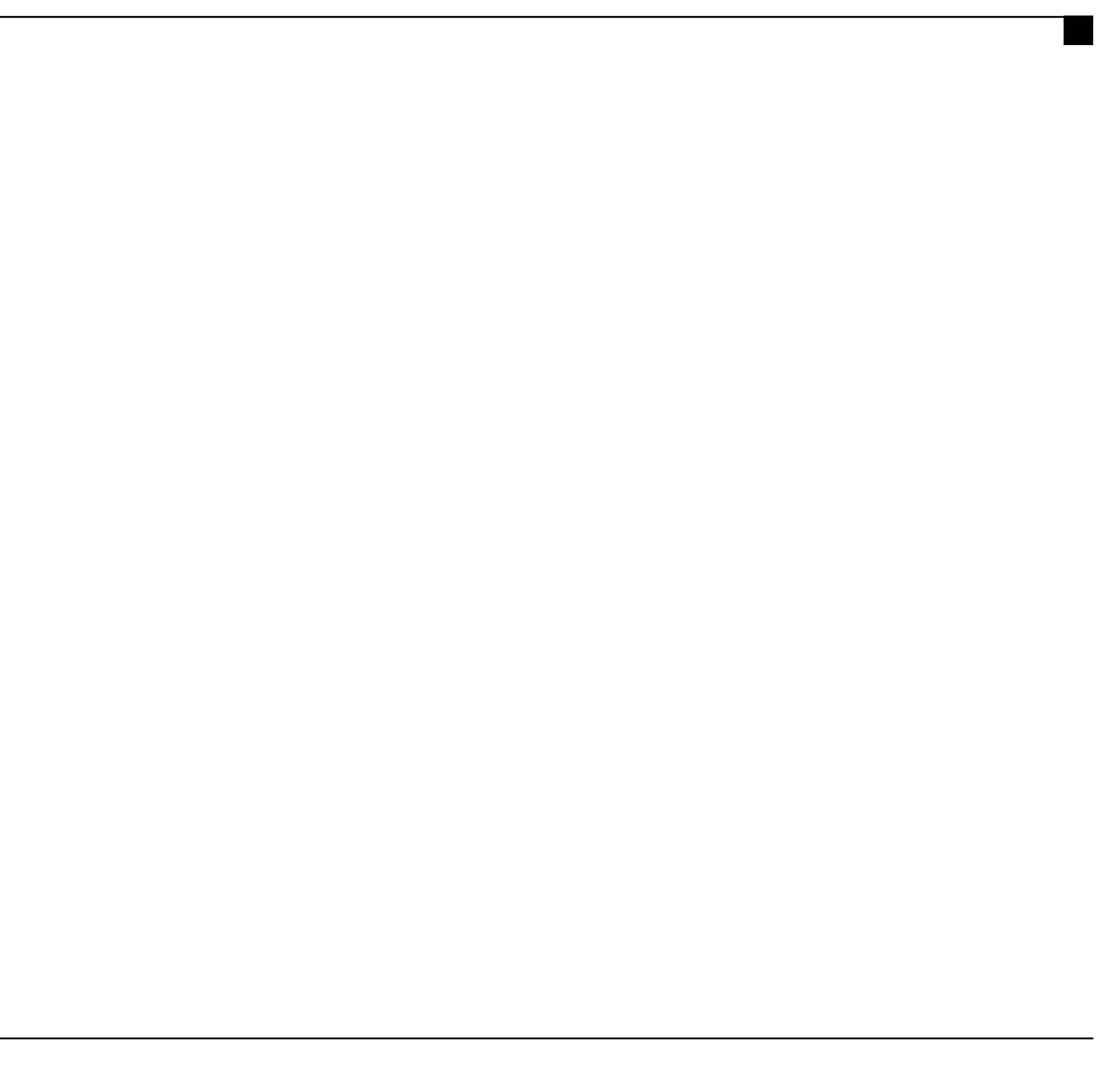
Prostřednictvím **dotazníkového šetření** (elektronický dotazník v IIS NZZ) se mohly k jednotnému zadání oboru vzdělání vyjádřit rovněž všechny školy, které je v daném školním roce využily při ZZ. Připomínky škol byly ukládány na tzv. kartách oborů a sloužily editorům jednotných zadání k tvorbě JZZZ v následujícím školním roce.

Ke každému jednotnému zadání byl rovněž zpracován **expertní posudek** zástupcem zaměstnavatelské sféry (odborníkem z praxe), zaměřený zejména na otázku zohlednění potřeb praxe v závěrečných zkouškách konaných podle JZZZ. Stanoviska odborníků z praxe byla každoročně celkově vyhodnocována⁸ a editorům příslušných jednotných zadání byla k dispozici. Také ona přispívala ke kvalitě zpracování jednotných zadání.

6. Do školního roku 2011/2012 byl vydáván pod jiným názvem; viz např. Jezberová, R. a kol.: Realizace závěrečné zkoušky podle jednotného zadání ve školním roce 2010/2011. NÚOV, Praha 2011.

7. Viz např. Vašáková, V. a kol.: Monitorování průběhu závěrečné zkoušky podle jednotného zadání – školní rok 2010/2011. NÚOV, Praha 2011.

8. Viz např. Vašáková, V. a kol.: Vyhodnocení názorů odborníků z praxe na jednotné zadání závěrečné zkoušky – školní rok 2010/2011. NÚOV, Praha 2011.

2 POJETÍ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY A JEDNOTLIVÝCH ZKOUŠEK

2.1 Praktický charakter závěrečné zkoušky a pojetí témat

Zpracovatelé jednotného zadání směřují při tvorbě jednotného zadání pro daný obor vzdělání k souladu s návrhem koncepce nové závěrečné zkoušky. Jednotná zadání se postupně vyvíjejí k výrazně **praktické orientaci ZZ** a v oborech vzdělání kategorie H také ke **komplexnímu pojetí** zadávaných témat⁹.

Záměrem je dosáhnout toho, aby nová závěrečná zkouška:

- prokazovala, že žáci jsou schopni získané teoretické a encyklopedické vědomosti a poznatky prakticky uplatnit při řešení pracovní problematiky v situacích simulujících reálný výkon daného povolání;
- vedla k tomu, že žáci při řešení dané problematiky samostatně přemýšlejí a uvědomují si vzájemné vztahy a příslušné souvislosti.

Autorské týmy JZZZ proto ještě před zahájením prací posuzují možnosti posilování **praktického charakteru** závěrečné zkoušky. Témata jednotlivých zkoušek tvoří, příp. inovují tak, aby byla **prakticky zaměřená**. S ohledem na potřeby oboru vzdělání usilují rovněž o **provázanost** témat jednotlivých zkoušek. To ovšem neznamená, že by u závěrečné zkoušky bylo opomíjeno ověřování **teoretických vědomostí** nezbytných pro výkon příslušné profese. Již samo rozdělení závěrečné zkoušky do tří relativně samostatných zkoušek (písemná, praktická, ústní) umožňuje ověřit, zda žákovy reálné pracovní dovednosti jsou, nebo nejsou podloženy solidním odborně teoretickým vědomostním základem. Jedná se tedy o to, aby **písemná i ústní zkouška**, které obsahují ověřování odborných vědomostí, měly **teoreticko-aplikační prvky**. Tzn., že zde stanovené otázky či úkoly mají být zaměřeny na ověřování schopností žáků aplikovat odborné teoretické vědomosti při řešení praktických úkolů či situací souvisejících s výkonem profese a neměly by být koncipovány tak, aby umožňovaly pouhé mechanické opakování naučených dílčích vědomostí. Proto by i vědomosti, které jsou encyklopedického charakteru, měly být zjišťovány v praktickém kontextu, např. v problémově nebo situačně formulovaných otázkách a úkolech apod.

Míra teoretických vědomostí, které jsou nezbytné pro výkon profese, se mezi jednotlivými obory vzdělání velmi různí. Důležité proto je, aby pro **daný obor** vzdělání byla vždy **vyvážená** s praktickou složkou a zařazení teoretického obsahu bylo **opodstatněné** z hlediska **praxe**.

Pokud jde o **pojetí a koncepci témat**, z právního hlediska zde neexistuje žádné omezení. Vzhledem ke koncepci NZZ se však především v oborech kategorie H doporučuje navrhnout témata tak, aby byla komplexní, tj. aby se dílčí otázky a úkoly, na kterých je téma založeno, vztahovaly z různých hledisek k vybrané širší odborné oblasti (oblastem) a byly vzájemně provázány. Žáci při řešení takového tématu prokazují, že danou problematiku jsou schopni vnímat ve vzájemných vztazích a příslušných souvislostech.

9. V oborech vzdělání kategorie E ovšem v souladu s metodickými pokyny témata musejí být koncipována především s ohledem na to, že jsou zde velmi často vzdělávání žáci s SVP.

2.2 Zpracování témat jednotlivých zkoušek

Při tvorbě JZZZ i témat jednotlivých zkoušek je třeba dodržovat základní podmínky pro strukturu i organizaci závěrečné zkoušky, které jsou stanoveny vyhláškou č. 47/2005 Sb. o ukončování vzdělávání ve středních školách závěrečnou zkouškou a o ukončování vzdělávání v konzervatoři absolutoriem.

Samotná témata a podklady pro jejich řešení (popis, dokumentace) se vyvíjejí v souladu se strukturou tématu v programu Tvůrce JZZZ. Tato struktura je opět rámcová a podle stanovených pravidel může být modifikována a upravována dle potřeb jednotlivých oborů vzdělání.

Písemná zkouška

- Zadání písemné zkoušky každého oboru vzdělání obsahuje nejméně 5 témat. Ředitel školy si z jednotného zadání vybere pro závěrečnou zkoušku nejméně 3 témata, ze kterých si žák jedno téma zvolí. Počet pět jako minimální je stanoven proto, aby zbývající 2 témata mohla být využita pro opravné zkoušky, příp. pro konání zkoušky v náhradním termínu.
- Jednotlivá témata obsahují libovolný počet úloh, úkolů, otázek či bodů. Svým rozsahem, náročností obsahu i po formální stránce musejí být zpracována srovnatelným způsobem. (Nelze např. stanovit u jednoho tématu 3 obecně zadané body a u jiného 15 velmi konkrétně zadaných bodů.)
- Témata jsou vytvářena s ohledem na to, že zkouška trvá nejdéle 240 minut. Ředitel školy určí čas, ve kterém si žáci volí jedno ze stanovených témat. Volba tématu žákem se musí uskutečnit bezprostředně před zahájením písemné zkoušky.
- V oborech vzdělání kategorie H, kde se vytvářejí obsáhlejší témata tvořená několika desítkami otázek, se doporučuje zpracovat jejich stručné anotace, které bude moci škola žákům před zkouškou předložit a usnadnit jim tak volbu tématu v případech, kdy by žáci mohli mít potíže rychle se zorientovat v tom, které téma je pro ně nejvhodnější.
- V oborech vzdělání kategorie E je doporučeno dbát na srozumitelnost a jednoznačnost formulací jednotlivých otázek a úkolů v rámci tématu, aby jejich pochopení nečinilo žákům potíže. V případě, že otázky/úkoly vyžadují volné odpovědi, je třeba zohlednit, že mnozí žáci se obtížněji písemně vyjadřují. Měly by být proto formulovány tak, aby umožňovaly stručné odpovědi.
- Pokud je součástí řešení témat test, obsahuje jednotné zadání i vypracované pokyny pro žáky se specifikací významu odpovědí, správná řešení a pravidla a kritéria hodnocení pro učitele. Téma ovšem nemůže být založeno pouze na řešení testu. Musí obsahovat také otázky/úkoly, které žák bude volně vypracovávat.
- Jestliže je zapotřebí, aby téma obsahovalo technickou či výkresovou dokumentaci (např. technické výkresy, schémata, grafy, obrázky), jsou tyto podklady součástí JZZZ a je věnována zvýšená pozornost kvalitě jejich provedení. Rovněž formální úprava takové dokumentace je provedena v daném JZZZ u různých témat se zvážením toho, jak ji budou využívat školy. Výkresy vytvářené autory témat ve speciálních grafických programech mohou být k tématu připojeny ve zdrojových souborech, aby školy měly k dispozici materiály odpovídající příslušným oborovým normám.

- Ke každému tématu písemné zkoušky jsou vždy vytvořena správná řešení zadaných úloh, úkolů, otázek či bodů. Obsahují konkrétní údaje vztahující se k zadané otázce, příp. k řešení úkolu. U otázek založených na vypracování volných odpovědí žákem mohou být tyto údaje vyjádřeny i heslovitě, v případě matematických či jiných výpočtů musejí být uvedeny jejich výsledky. Zpracování správných řešení umožní zvýšit objektivitu při posuzování výsledků žáka u písemné zkoušky, autorským týmům je proto doporučeno věnovat jim patřičnou pozornost.
- Ke každému tématu jsou vypracována kritéria a pravidla hodnocení. Pro hodnocení je využit bodový systém a převod bodů na klasifikaci, který umožňuje rozlišit jak význam, tak i náročnost úkolů a otázek stanovených v tématu. Ve všech oborech vzdělání je dodržován jednotně stanovený rozsah bodového hodnocení a jeho převod na klasifikační stupně včetně procentuálního vyjádření. V oborech vzdělání kategorie H je žák klasifikován nedostatečně, pokud nedosáhne 45 procent z celkového počtu bodů dosažitelných za řešení tématu. V oborech vzdělání kategorie E je žák klasifikován nedostatečně, pokud nedosáhne 30 procent z celkového počtu bodů dosažitelných za řešení tématu. V případě, že je součástí tématu řešení testu, je v hodnocení uvedeno, jak se výsledek testu podílí na celkové klasifikaci písemné zkoušky.
- Jestliže je součástí písemné zkoušky cizí jazyk (ověřuje se pouze u několika oborů vzdělání kategorie H), je zaměřen především na ověřování znalosti základní odborné terminologie, případně odborné konverzace běžně užívané v oboru.

Koncepce NZZ v tématech písemné zkoušky spočívá v odklonu od přílišného encyklopedismu. Témata či jejich části by se měla soustředit na ověření kompetencí (vědomostí a dovedností), které jsou součástí výkonu povolání, ale lze je stěžejně ověřit praktickou zkouškou. V oborech vzdělání kategorie H se jedná např. o plánování práce, ekonomické propočty, technické výpočty, náležitosti spojené s podnikatelskou činností apod.

V oborech vzdělání kategorie E pak jde především o vědomosti nezbytné pro výkon praktických odborných činností a zadané úkoly a otázky je vhodné zaměřovat na stanovené pracovní postupy, předpisy BOZP, základní výpočty (technické, ekonomické). V řadě oborů je žádoucí navrhnout témata ve vztahu k praktické zkoušce, tj. část tématu zaměřit na zpracování písemných podkladů potřebných pro realizaci tématu (nebo dílčího úkolu) praktické zkoušky.

Pokud je součástí řešení tématu test, měl by být založen na aplikaci teoretických vědomostí při řešení konkrétních praktických úkolů (např. volba příčiny vzniku vady výrobku, výběr správných postupů při nakládání se surovinami či materiály, určování funkcí jednotlivých součástí strojů a zařízení apod.).

Praktická zkouška

- JZZZ obsahuje nejméně 3 témata¹⁰. Ředitel školy si ze zadání vybere nejméně jedno téma, v případě, že vybere více témat, žáci si téma losují. Maximální počet témat praktické zkoušky není fixně stanoven a odvíjí se od potřeb jednotlivých oborů vzdělání. Obsah témat by měl prokazovat, že žáci při řešení tématu zvládají úkony podstatné pro výkon profese, ke které obor směřuje, a že je aktuální z hlediska vývoje požadavků praxe.
- Podle platné vyhlášky koná žák praktickou zkoušku nejdéle 3 dny, u oborů skupiny 82 Umění, užitě umění 2 až 4 týdny. V jednom dni trvá zkouška nejvýše 7 hodin. Autorský tým je povinen stanovit časový limit, ve kterém budou školy realizovat jednotné zadání praktické zkoušky v rámci oboru. Délka všech témat praktické zkoušky podle jednotného zadání musí být stejná (tj. v daném oboru nelze jedno téma stanovit např. na 12 hodin a druhé na 21 hodin). Minimální délka trvání praktické zkoušky podle jednotného zadání je 5 hodin. Doporučuje se koncipovat témata praktické zkoušky tak, aby zde zbyl časový prostor, který škola může využít pro případné zařazení svých specifík vyplývajících z ŠVP, tj. pro tzv. „školní“ část závěrečné zkoušky, zaměřenou např. na profilaci příslušné školy, regionální specifika¹¹ atd.
- Významnou součástí řešení každého tématu je rovněž ověření schopností žáků dodržovat předpisy BOZP při praktických činnostech a důsledné používání ochranných pracovních prostředků.
- Součástí každého tématu je stanovení požadavků na materiální a technické zabezpečení zkoušky (vybavení pracoviště, materiál, zařízení, nářadí, nástroje, stroje, pomůcky, měřidla). Tyto požadavky musejí odpovídat běžným požadavkům na „standardní“ technické a materiální vybavení škol, které příslušný obor vyučují, a také tomu, že zkouška může probíhat v reálných pracovních podmínkách.
- Pokud je součástí praktické zkoušky cizí jazyk (pouze u některých oborů kategorie H), je zařazen formou ústní jednoduché komunikace mezi vyučujícím a žákem. Jedná se o zvládnutí základní odborné konverzace a terminologie běžně užívané v oboru. V zadání tématu pak musejí být písemně zpracovaná konverzační témata, příp. podklady k ověření orientace žáků v odborné terminologii.

Koncepce NZZ ve zpracování témat praktické zkoušky se projevuje zejména v obsahovém zaměření témat na oblasti podstatné pro výkon profese. U oborů vzdělání kategorie H se témata mají z různých hledisek vztahovat k vybrané širší odborné oblasti a umožňovat ověření více odborných způsobilostí z kvalifikačního standardu. U oborů vzdělání kategorie E jsou témata koncipována ve vztahu ke kvalifikačnímu standardu (pokud příslušný KS existuje) a jsou zde zohledněna specifika žáků s SVP.

Žáci by měli řešit konkrétní pracovní problémy (situace) v reálném nebo simulovaném pracovním prostředí a projevovat připravenost pro praxi. Umožní-li to specifika oboru, je vhodné provázat témata praktické zkoušky s tématy (nebo částmi témat) písemné, příp. ústní zkoušky.

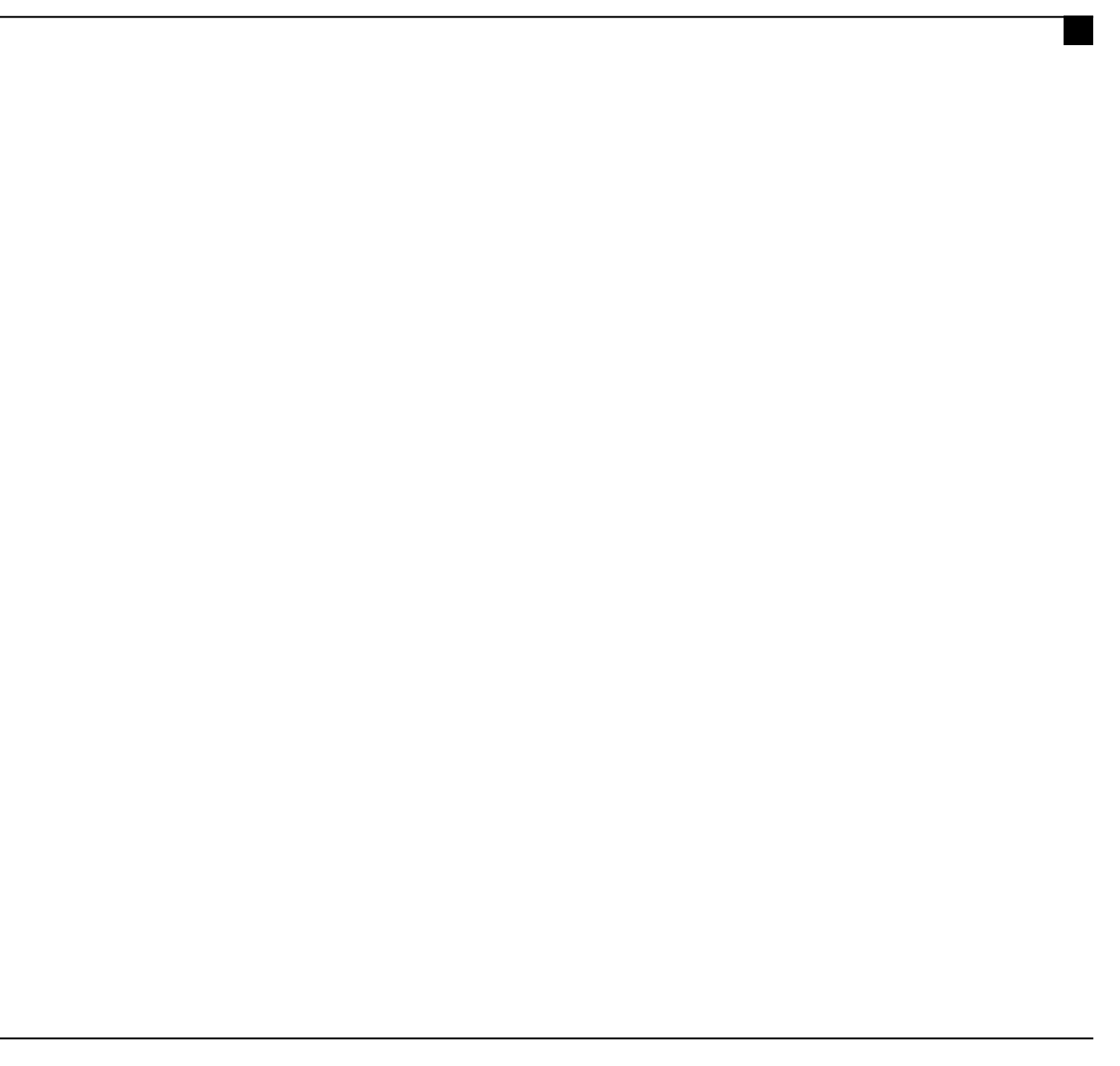
10. Ve výjimečných případech je vzhledem k potřebám oboru přípustné zařadit do JZZZ jedno průřezové téma.

11. V řadě oborů však toto doporučení nebylo z důvodu náročnosti činností ověřovaných u praktické zkoušky akceptováno (podrobněji viz školní část závěrečné zkoušky).

Ústní zkouška

- Pro ústní zkoušku obsahuje jednotné zadání nejméně 30 témat. Ředitel školy si z nich vybere pro ZZ 25 až 30 témat a žák si jedno téma vylosuje. Při zvažování počtu témat ústní zkoušky vychází příslušný autorský tým především z možných zaměření uvedených v rámcovém vzdělávacím programu oboru vzdělání.
- Při tvorbě témat ústní zkoušky je zohledněno to, že vlastní zkouška trvá nejdéle 15 minut (příprava ke zkoušce trvá nejméně 15 minut, je-li součástí tématu grafické nebo písemné řešení, může předseda zkušební komise prodloužit dobu přípravy až o 15 minut). Tento časový limit zahrnuje i ověřování otázky ze světa práce.
- U oborů vzdělání kategorie E jsou témata koncipována tak, aby úkoly a otázky v nich formulované poskytovaly žákům osnovu (body) pro formulaci odpovědí. Často zde bývají zařazeny i podklady pro žáky (obrázky, schémata apod.), které jim usnadní o dané problematice hovořit.

Koncepce NZZ ve zpracování ústní zkoušky směřuje k tomu, aby témata obsahovala úkoly a otázky zaměřené na navrhování postupu řešení praktických úkolů, jejich zdůvodnění, příp. obhajobu zvolených řešení. Nebrání-li tomu specifika oboru, je vhodná rovněž návaznost témat či jejich částí na témata praktické zkoušky.

3 NOVÉ PRVKY ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY

3.1 Obecný přehled ze světa práce

Do každého jednotného zadání je oproti původní závěrečné zkoušce jako nový prvek začleněn blok otázek „Obecný přehled ze světa práce“.

Záměrem je:

- rozvíjet připravenost absolventů na nestabilní a proměnlivé podmínky trhu práce, potenciální rizika nezaměstnanosti, odpovědný přístup k řešení ekonomických otázek vlastního života (tzv. finanční gramotnost);
- podporovat flexibilitu absolventů, jejich připravenost na možné změny zaměstnání v průběhu profesní dráhy a ochotu dále (celoživotně) se vzdělávat.

Blok otázek ze světa práce je od školního roku 2003/2004 vytvářen v NÚV (dříve NÚOV) ve spolupráci s učiteli odborných škol. Jde o blok stručných otázek, jejichž pojetí směřuje k ověření toho, zda žáci mají **základní orientační přehled** o běžných problémech pracovního i občanského života dospělých. Smyslem jejich začlenění do závěrečné zkoušky je, aby žáci odcházeli ze školy s určitou praktickou představou o možnostech zaměstnání a dalšího vzdělávání (tj. měli základní přehled o možnostech pracovního uplatnění a konkrétních zaměstnavatelích v regionu, vhodných způsobech jednání při kontaktech s potenciálním zaměstnavatelem, reálných pracovních a platových podmínkách při nástupu do zaměstnání, možnostech dalšího vzdělávání v oboru i mimo něj apod.). Některé z otázek jsou rovněž zaměřeny na ověření toho, zda se žáci prakticky orientují v základních oblastech pracovně-právních vztahů (např. náležitosti pracovních smluv, podstatná práva a povinnosti zaměstnance a zaměstnavatele) a zda mají základní praktické povědomí o ekonomických aspektech osobního i pracovního života (daně, vedení osobního i rodinného rozpočtu, úvěry a půjčky a rizika z nich vyplývající). Část otázek je nasměrována rovněž na aspekty spojené s případnou podnikatelskou činností v oboru.

Příprava žáků ve škole na orientaci v těchto oblastech směřuje k rozvoji klíčových kompetencí (např. pracovních, sociálních a personálních, kompetencí k učení, k práci s informacemi, k rozvoji podnikatelských aktivit apod.). Rovněž napomáhá utvářet finanční gramotnost žáků. Mezi vhodné formy a metody přípravy patří zejména tematické besedy s pracovníky různých úřadů a institucí (obecní úřady, úřady práce, soudy, banky, pojišťovny) a exkurze na reálná pracoviště (podniky, firmy). Významné je rovněž průběžné sledování a rozbor mediálně zveřejňovaných aktuálních politických a společenských událostí. Vyučující by v rámci přípravy měli zabezpečit to, aby žáci především na konkrétních případech z běžného i pracovního života byli schopni reflektovat problematiku spojenou s jejich celkovou zaměstnatelností, základním právním a ekonomickým povědomím, schopnostmi vyrovnat se s aktuálními potřebami a změnami společenského prostředí.

Zkoušení otázky ze světa práce spočívá v rozboru obecných občanských i pracovních postřehů, které žák získal při sledování reálného společenského i pracovního dění. V žádném případě nesmí jít o ověřování teoretických vědomostí z nějakého vědního oboru.

Žáci mohou pojednávat o problematice související se zadanou otázkou volně, vyučující spíše opravují nesprávné výroky. Případné doplňující otázky zadávají zkoušející formou, která umožní žákům poukazovat na konkrétní příklady z praxe. **Časový limit** věnovaný na zodpovězení otázky je stanoven minimálně na 2 minuty a maximálně na 4 minuty. Tento limit byl původně stanoven na 3 až 5 minut, avšak jeho délka byla často připomínkována jak školami ověřujícími jednotné zadání, tak i odborníky posuzujícími koncepci nové závěrečné zkoušky jako příliš dlouhá. Proto je ve stávající koncepci NZZ takto upraven.

Hodnocení otázek ze světa práce ovlivňuje celkové hodnocení výkonu žáka maximálně v rozmezí jednoho klasifikačního stupně. Pokud však žák neuspěje v rámci odborného tématu, je klasifikován stupněm „5 – nedostačující“, i když otázku z uvedeného bloku zodpověděl správně. Otázky ze světa práce mohly být až do školního roku 2010/2011 přiřazovány k tématům ústní zkoušky a v odůvodněných případech v souladu s jednotným zadáním také k tématům praktické zkoušky. O této záležitosti rozhodoval autorský tým JZZZ. Vzhledem k tomu, že možnost zařadit tyto otázky do praktické zkoušky byla využívána pouze u několika oborů (a ve školním roce 2009/2010 byla využita pouze v jednom jednotném zadání oboru vzdělání – autoelektrikář), není již tato možnost v koncepci nové závěrečné zkoušky stanovena. Otázky ze světa práce jsou přiřazovány v každém jednotném zadání k **ústní zkoušce**¹².

Zpracovatelé jednotného zadání přitom využívají celý soubor otázek ze světa práce, který je již zabudován v rámcové struktuře JZZZ v programu Tvůrce JZZZ. Pro obory vzdělání kategorie H je zde připraveno 35 otázek a pro obory vzdělání kategorie E 30 otázek. Tvůrci JZZZ jednotlivé otázky přiřazují k jednotlivým tématům ústní zkoušky a školy je v příslušném jednotném zadání získávají již rozčleněny. Takto je zohledněna možnost zvážit vhodnost začlenění určité otázky ze světa práce k příslušnému tématu (např. návaznost na odborné otázky stanovené v tématu atp.).

Kromě otázek samotných jsou v každém jednotném zadání obsaženy také organizační pokyny pro učitele, které se vztahují ke způsobu využití otázek v rámci ústní zkoušky, k jejich zkoušení a hodnocení. Blok otázek ze světa práce je považován za **povinný prvek** nové koncepce závěrečné zkoušky. Je společný pro všechny obory vzdělání kategorie H a od školního roku 2010/2011 také pro všechny obory kategorie E v uzpůsobené (jednodušší) variantě. Jeho zařazení do závěrečné zkoušky pro obory vzdělání kategorie E doporučili vyučující ze škol, které tyto obory E vyučují. Účelnost jeho zařazení do závěrečné zkoušky byla u závěrečné zkoušky ověřována poprvé ve školním roce 2010/2011 a dosavadní odezvy ze škol k jeho začlenění do závěrečné zkoušky jsou výrazně pozitivní.

12. Uvedené řešení přihlíží rovněž k faktu, že v rámci praktické zkoušky je poměrně problematické jak samotné losování otázky, tak i zajišťování organizačních podmínek jejich ověřování (prostory, přítomnost vyučujících teoretických předmětů).

3.2 Samostatná odborná práce

Samostatná odborná práce je netradičním prvkem koncepce nové závěrečné zkoušky, jehož zařazení do jednotného zadání závěrečné zkoušky **není povinné** pro všechny obory vzdělání. Vychází zejména z potřeb oboru a o jejím zařazení do JZZZ rozhodují zpracovatelé jednotného zadání. Lze ji začlenit pouze do jednotných zadání pro obory vzdělání kategorie H, protože způsob jejího zpracování i využívání u závěrečné zkoušky byl posouzen vyučujícími oborů vzdělání kategorie E jako nevhodný pro žáky těchto oborů.

Využití samostatné odborné práce (SOP) stanoví jednotné zadání příslušného oboru vzdělání kategorie H, a pokud je SOP do JZZZ zařazena, jsou školy povinny samostatnou odbornou práci u závěrečné zkoušky realizovat. Ačkoliv nebyla samostatná odborná práce do původní ZZ začleněna, i přesto ji školy v některých oborech vzdělání dlouhodobě implicitně využívaly. Reagovaly tím na reálné a zejména rozdílné potřeby ověřování výsledků vzdělávání v jednotlivých oborech vzdělání.

Záměrem možnosti začlenit SOP do JZZZ je dosáhnout toho, aby závěrečná zkouška:

- vyhovovala širokému spektru učebních oborů, které mají často výrazně rozdílný charakter obsahu vzdělání i způsobu ověřování jeho výsledků;
- byla koncipována natolik pružně, že specifické potřeby a požadavky jednotlivých oborů vzdělání mohou být v jejím rámci reflektovány.

Vlastní iniciativy v této oblasti projevovaly zejména školy, které vyučují tzv. gastronomické obory a některé obory osobních a provozních služeb. V oborech vzdělání kuchař, kuchař-číšník pro pohostinství, číšník-servírka se výsledky samostatné odborné práce u závěrečné zkoušky začaly využívat nejdříve. Příslušné školy hodnotily účelnost zařazení tohoto nového prvku jednoznačně kladně. Na základě získaných zkušeností se počet oborů, ve kterých jsou při závěrečné zkoušce využívány výsledky samostatné odborné práce, postupně rozrůstal¹³.

Pojetí samostatné odborné práce

Pojetí SOP prošlo v průběhu vývoje koncepce závěrečné zkoušky určitými revizemi, jejichž smyslem bylo především upřesnit metodické pokyny pro zpracovatele návrhů SOP (autorské týmy, které návrhy na témata SOP vytvářejí), jakož i organizační pokyny pro školy, které jednotné zadání obsahující samostatnou odbornou práci využívají u závěrečné zkoušky. Termínem „samostatná odborná práce“ se označuje písemné zpracování komplexního úkolu zaměřeného na prokázání všeobecných i odborných znalostí a dovedností, které úzce souvisejí s výkonem praktických činností v rámci daného oboru. Charakteristickým rysem samostatné odborné práce je její širší obsahové zaměření, příp. začlenění podnikatelských aktivit (např. vypracování kompletních podkladů pro zhotovení a propagaci výrobků, služeb, návrh na zřízení soukromé provozovny, založení soukromého podnikání v oboru apod.).

13. Ve školním roce 2011/2012 je samostatná odborná práce začleněna do těchto jednotných zadání: hodinář, cukrář, včelař, kovář a podkovář, číšník-servírka, kuchař-číšník, kuchař, operátor skladování, kadeřník, umělecký kovář a zámečnick, umělecký keramik.

Jde o práci, která je žákům zadávána s předstihem, nejdříve v lednu daného školního roku, a na její zpracování je jim poskytován delší časový prostor – minimálně jeden měsíc. Žáci práci samostatně tvoří a průběžně konzultují s vyučujícími ve stanoveném časovém rozpětí. Odevzdají ji nejpozději 3 týdny před závěrečnou klasifikací v termínu určeném ředitelem školy. Škola zajistí, aby samostatná odborná práce byla k dispozici zkušební komisi. Pokud žák SOP neodevzdá, je u závěrečné zkoušky výrazně znevýhodněn.

V jednotném zadání je stanoveno téma (příp. několik témat) SOP, osnova jejího obsahu a požadavky na formální úpravu písemného zpracování. Rovněž jsou zde uvedeny obecné pokyny k organizaci jejího zadávání, zpracování, odevzdání a způsobu hodnocení. Jejich upřesnění je v kompetenci ředitele školy.

Pro obhajobu SOP je využívána **praktická zkouška**.

Smyslem využívání SOP u závěrečné zkoušky je to, že žáci při jejím zpracování mohou prokázat hlubší a ucelenější znalost určité odborné problematiky, kterou řeší na základě samostatného a tvůrčího přístupu. Také mohou předvést schopnost prezentovat výsledky vlastní práce. Zkoušející má příležitost na tomto základě nejen lépe posoudit celkovou odbornou připravenost žáka na výkon daného povolání, ale i jeho klíčové kompetence (především komunikativní, personální a sociální, schopnost vyhledávat a zpracovávat informace).

Pokud je využití SOP součástí jednotného zadání určitého oboru vzdělání, pak dané JZZZ obsahuje:

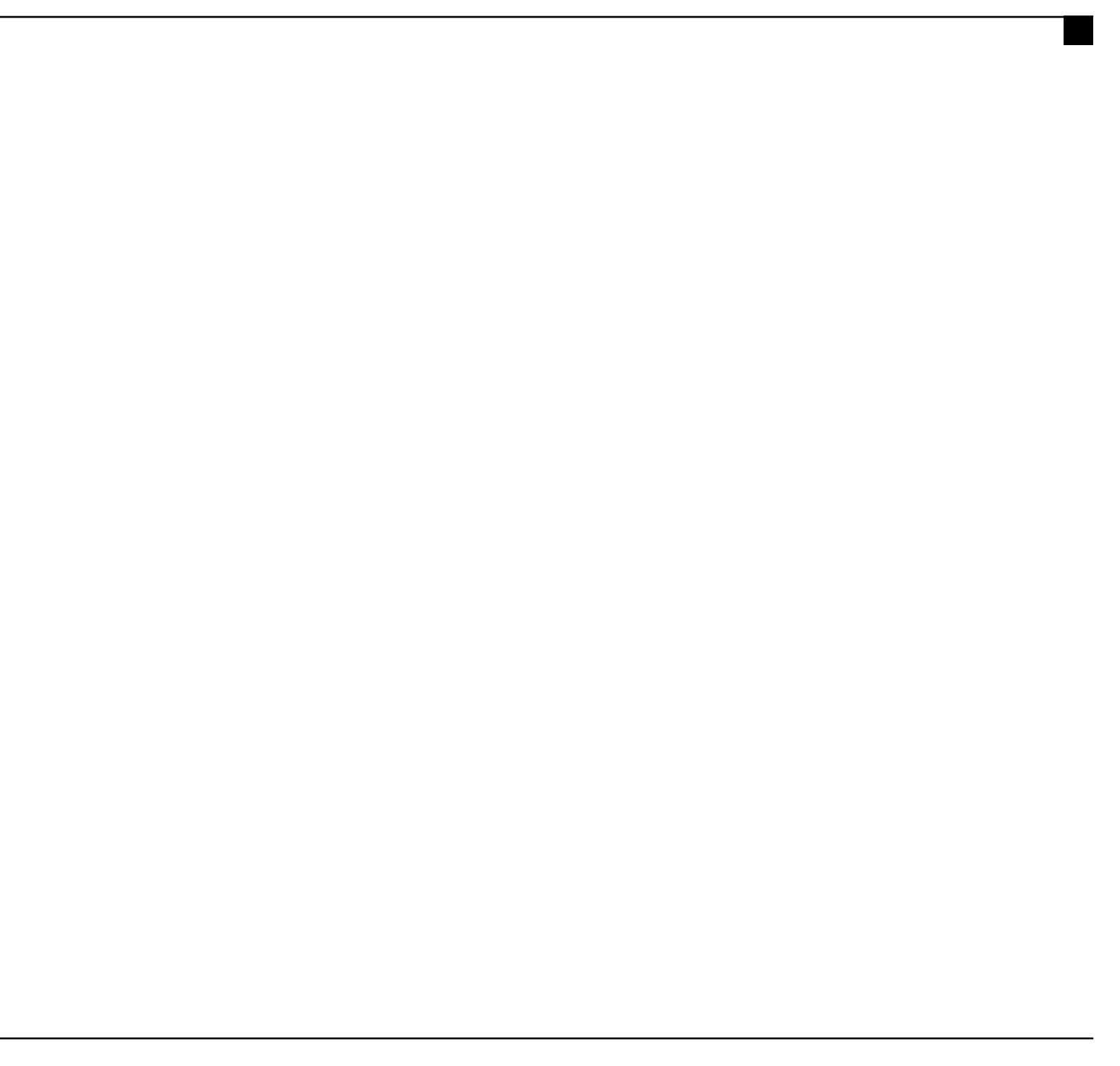
- a) Zadání SOP:
 - charakteristiku dokumentace, kterou žáci mají vypracovat ke stanovenému tématu (kromě písemné např. technická, obrázková apod.); pokud zadání obsahuje více témat, pak stanovení, zda je téma žákovi přiděleno, či si je losuje nebo volí;
 - téma/témata SOP – zde se jedná o formulace odborné tematické oblasti nebo komplexního praktického úkolu, který budou žáci ve své samostatné odborné práci řešit; téma SOP je třeba formulovat natolik konkrétně, aby byla zajištěna srovnatelnost jeho zpracování mezi jednotlivými školami;
 - osnovu SOP, v níž je kromě obsahové struktury (úvod, text řešení, závěr, přílohy) uveden heslovitě i obsah jednotlivých částí/kapitol;
 - požadavky na formální úpravu SOP, tj. minimální rozsah a formát písemného zpracování příslušného tématu, příp. dokumentace k úkolu, pokyny ke zpracování textu na PC (typ a velikost písma), náležitosti titulního listu apod.

- b) Rámcové vymezení termínů zadání SOP (nejdříve leden příslušného roku), délky jejího řešení (minimálně jeden měsíc) a odevzdání (nejpozději tři týdny před závěrečnou klasifikací). Na tomto místě jsou rovněž uvedeny pokyny pro ředitele školy ke stanovení vyučovacího předmětu, v jehož rámci bude SOP vypracována, konkrétních termínů jejího zadání a odevzdání, určení způsobu převzetí SOP a zabezpečení konzultací žáků s vyučujícími.

- c) Zařazení a prezentaci SOP u závěrečné zkoušky:
- jak bude v rámci praktické zkoušky probíhat prezentace a obhajoba SOP, příp. vypracování praktického úkolu nebo jeho části, a zda bude dle rozhodnutí ředitele školy zařazena na začátek, do průběhu, či na konec zkoušky.
- d) Způsob hodnocení / kritéria hodnocení SOP:
- náležitosti prezentace a obhajoby SOP (představení písemné SOP zkušební komisi, popis a zdůvodnění zvoleného postupu řešení včetně využívání informačních zdrojů, posouzení přínosu práce pro profesní uplatnění žáka, příp. prezentace vypracovaného praktického úkolu nebo jeho části apod.);
 - hodnocené oblasti (zdůvodnění použitého postupu řešení / způsobu zpracování, dodržení jednotlivých bodů zadání, obsahová i formální úroveň zpracování, používání odborné terminologie, komunikace a reakce na dotazy členů zkušební komise atd.);
 - v případě vypracování praktického úkolu se rovněž hodnotí dodržování popsaného způsobu zpracování (technologického postupu), dodržování norem, BOZP, hygienických předpisů apod.;
 - hodnocení SOP je součástí celkového hodnocení a klasifikace praktické/ústní zkoušky dle pravidel uvedených v JZZZ.
- e) Způsob řešení v případě, že žák neodevzdá práci ve stanoveném termínu, příp. vůbec:
- Jestliže žák neodevzdá SOP ve stanoveném termínu, může ředitel školy v odůvodněných případech povolit odevzdání SOP v náhradním termínu.
 - Jestliže žák SOP neodevzdá, nebude bodově hodnocen za příslušnou část praktické zkoušky související se zpracováním, prezentací a obhajobou SOP.
- f) Pokyny pro žáka k vypracování SOP.

Součástí podkladů k samostatné odborné práci jsou i upřesňující informace k postupu při využití SOP pro „školní“ téma (pokud je tato možnost v jednotném zadání příslušného oboru vzdělání uvedena). Samostatná odborná práce není dosud zařazena jako svébytná součást závěrečné zkoušky. Je ovšem v rámci zkoušky využívána formou prezentace a obhajoby jejích výstupů a výsledků, které se promítají do klasifikace praktické zkoušky. Žák představuje písemné zpracování SOP zkušební komisi, vysvětluje a obhajuje způsob a postup navrženého řešení. Jestliže je SOP spojena s vypracováním praktického úkolu, vysvětluje a obhajuje rovněž způsob i výsledek jeho realizace.

Vypracování a řešení SOP je ovšem součástí vzdělávání v rámci odborného vyučovacího předmětu, který stanoví ředitel školy, protože současná právní úprava neumožňuje zařadit do závěrečné zkoušky samostatnou odbornou práci jako svébytný prvek. Výrazně pozitivní zkušenosti v této oblasti potvrdily, že samostatná odborná práce má v koncepci nové závěrečné zkoušky svoje opodstatnění. Při legislativních úpravách ukončování vzdělávání v oborech středního vzdělání s výučním listem bude proto třeba zohlednit potřebu začlenění tohoto nového prvku do závěrečné zkoušky.

4 VZTAH NOVÉ ZÁVĚREČNÉ ZKOUŠKY K VÝVOJI ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

V rámci této kapitoly jsou nastíněny základní podněty vycházející ze širšího kontextu vývoje odborného vzdělávání, které ovlivnily koncepci nové závěrečné zkoušky.

4.1 Školní část závěrečné zkoušky a cíle kurikulární reformy

Koncepce jednotného zadání závěrečné zkoušky musí být v souladu s vývojem a cíli kurikulární reformy, především s posilováním autonomie škol a jejich motivací ke zdokonalování odborné přípravy prostřednictvím dvou-
stupňové tvorby kurikula (tvorba ŠVP na základě RVP).

Počty škol, které vyučují podle školních vzdělávacích programů, stále narůstají. Proto bylo nezbytné stanovit, jak má být JZZZ vytvářeno a jak budou školy realizující závěrečnou zkoušku podle jednotného zadání postupovat, pokud se rozhodnou uplatňovat u závěrečné zkoušky svá specifika. Každé jednotné zadání proto musí poskytovat prostor pro realizaci tzv. školní části závěrečné zkoušky, ve které jednotlivé školy, v případě, že o to mají zájem, mohou ověřovat i výsledky žáků vyplývající z ŠVP.

Pro školy, které nebudou o zařazení svých specifík do závěrečné zkoušky usilovat, přitom musí být jednotné zadání nadále koncipováno tak, aby je mohly plně využívat bez jakýchkoliv změn. Dosavadní zkušenosti z ověřování jednotného zadání totiž prokazují, že většina škol možnost zařadit do ZZ tzv. školní část nevyužívá. Pokud ovšem škola tohoto prostoru využije a školní část do závěrečné zkoušky zařadí, nesmí tím být narušena funkčnost jednotného zadání jako určitého standardu, který směřuje ke srovnatelnosti výsledků žáků příslušného oboru.

Z uvedeného důvodu rozhodují o tom, jak bude moci škola do závěrečné zkoušky podle jednotného zadání školní část začlenit, zpracovatelé jednotného zadání. Přitom se řídí obecně platnými metodickými pokyny. Prostor pro začlenění školní části do závěrečné zkoušky je v každém jednotném zadání řešen u oborů vzdělání kategorie H jedním ze tří stanovených způsobů.

U oborů vzdělání kategorie E je možné využít dvou stanovených způsobů. Stanovené způsoby začlenění školní části do jednotného zadání lze rovněž kombinovat.

1. Délka řešení témat praktické zkoušky podle jednotného zadání nevyčerpá celou dobu stanovenou vyhláškou č. 47/2005 Sb.

Podle uvedené vyhlášky může praktická zkouška trvat nejdéle 3 dny po 7 hodinách (tj. 21 hodin). V uměleckých oborech pak nejdéle 4 týdny (tj. 20 dní po 7 hodinách – 140 hodin). Nebrání-li tomu specifika daného oboru, musejí zpracovatelé jednotného zadání stanovit délku praktické zkoušky podle jednotného zadání tak, aby tuto dobu nepokrývala¹⁴ (např. 2 dny po 7 hodinách, tj. na 14 hodin, v krajním případě na 18 hodin).

14. Tj. aby řešení jednotného zadání nevyčerpalo celý časový limit stanovený pro konání praktické zkoušky vyhláškou č. 47/2005 Sb., jako maximální.

Stanovená délka praktické zkoušky se uvádí do organizačních pokynů k praktické zkoušce. Uvádí se rovněž ke každému tématu praktické zkoušky. Je nutné, aby u všech témat v daném oboru byla stanovena jednotně. V organizačních pokynech pro školy je uvedena informace o tom, že zbývající časový prostor může škola využít pro zařazení tzv. školní části závěrečné zkoušky, informace o tvorbě jejího obsahu a pokyny k jejímu hodnocení.

2. V tématech písemné zkoušky určí zpracovatelé jednotného zadání části, které škola může nahradit svými specifiky.

V takovém případě musí autorský tým JZZZ strukturovat zadání témat písemné zkoušky tak, že témata budou obsahovat povinné otázky/úkoly, které škola musí bezpodmínečně respektovat, a nepovinné otázky/úkoly, které škola může nahradit svými. Nepovinné části tématu označují autoři v jednotném zadání písmenem „Š“. Jedná se vždy o otázky a úkoly, které nejsou pro řešení tématu jednotného zadání stěžejní a pokrývají nanejvýš jednu pětinu obsahu tématu písemné zkoušky. Například pokud téma obsahuje 10 otázek/úkolů, osm z nich je povinných a nejvýše dvě/dva jsou nahraditelné školou.

V organizačních pokynech je uvedeno, že škola může v tématu nahradit (nebo upravit) pouze nepovinné otázky/úkoly (označené písmenem „Š“) svými vlastními. Ostatní části tématu je povinna realizovat ve stanovené podobě.

Vypracování školní části tématu a její nahrazení v JZZZ zajistí škola prostřednictvím internetového informačního systému nové závěrečné zkoušky, ve kterém si zadání upraví a následně je získá z NÚV v podobě, kterou bude moci bez jakýchkoliv dalších zásahů přímo využít.

3. V oborech vzdělání kategorie H je možné realizovat školní téma samostatné odborné práce.

Pokud autorský tým JZZZ zařadí do jednotného zadání samostatnou odbornou práci, může pro její realizaci stanovit více témat a jedno z nich označit jako tzv. školní téma SOP. V zadání samostatné odborné práce se pak uvádí, že škola může žákům kromě tématu stanoveného v jednotném zadání zadat také školní téma, jehož obsah si vytváří sama. V takovém případě žák řeší dvě témata SOP.

Škola přitom musí dodržet veškeré požadavky na rozpracování podkladů k SOP stanovené v jednotném zadání – zpracování osnovy, požadavků na formální úpravu SOP, dodržování termínů, zařazení SOP u ZZ, způsob hodnocení / kritéria hodnocení SOP, způsob řešení v případě, že žák neodevzdá práci ve stanoveném termínu, příp. vůbec.

Rovněž školy, které využívají jednotné zadání, mají stanovena závazná pravidla, jak ke zpracování a zařazení školní části závěrečné zkoušky přistupovat. Tyto pokyny jsou vždy uvedeny v organizačních pokynech pro vyučující, které jsou nedílnou součástí každého jednotného zadání.

Pro školu, která zařadí školní část do závěrečné zkoušky podle JZZZ, platí:

- rozhodnutí o zařazení či nezařazení školní části do závěrečné zkoušky je v kompetenci ředitele školy, která vytvoří její obsah a plně za něj odpovídá;
- u písemné zkoušky škola rovněž zajišťuje doplnění školní části do témat jednotného zadání v internetovém informačním systému nové závěrečné zkoušky;
- hodnocení školní části, pokud je školou zařazena, ovlivňuje celkové hodnocení výkonu žáka u vybrané zkoušky (praktické či písemné) maximálně v rozmezí jednoho klasifikačního stupně;
- jestliže žák neuspěje při řešení tématu jednotného zadání příslušné zkoušky, pak je klasifikován stupněm „5 – nedostatečný“, i když při řešení školní části ZZ bude úspěšný.

Uvedené způsoby řešení školní části ZZ by měly zajistit přímou návaznost aplikace jednotného zadání závěrečné zkoušky ve školách na principy dvoustupňové tvorby kurikula. Uplatňování JZZZ u závěrečné zkoušky neomezí svobodu jednotlivých škol při ověřování jejich specifik a přitom nenaruší požadavek na sjednocenost a srovnatelnost stanovených výsledků vzdělávání v daném oboru.

4.2 Využití kvalifikačního standardu při tvorbě jednotného zadání

Koncepce nové závěrečné zkoušky využívá výsledků dalších projektů realizovaných MŠMT v rámci tvorby Národní soustavy kvalifikací (NSK)¹⁵. V NSK jsou zjišťovány a přehledně popisovány jednotlivé odborné kvalifikace tak, aby byly srozumitelné pro školy, zaměstnavatele i zájemce o další vzdělávání. Zjištěné požadavky na výkon jednotlivých kvalifikací (resp. profesí, povolání) jsou zaneseny do tzv. kvalifikačních standardů, které stanovují, jakými odbornými způsobilostmi, resp. kompetencemi musí pracovník vykonávající určité povolání disponovat. Vzdělávání v určitém oboru vzdělání pak představuje cestu k osvojení odborných způsobilostí obsažených v příslušném kvalifikačním standardu. Kvalifikační standardy jsou využívány také pro účely závěrečné zkoušky při tvorbě jednotných zadání.

Záměrem využívání kvalifikačních standardů při tvorbě JZZZ je:

- dosáhnout vyšší provázanosti požadavků trhu práce nejen s obsahem a procesem vzdělávání, ale i s obsahem a způsobem realizace závěrečné zkoušky;
- zvýšit transparentnost těchto vzájemných vazeb.

V převážné většině oborů vzdělání kategorie H jsou využívány kvalifikační standardy úplných kvalifikací, které pokrývají požadavky stanovené na výkon profese. Dle potřeb a charakteru oboru se využívají rovněž kvalifikační standardy dílčích kvalifikací, zejména u oborů vzdělání kategorie E¹⁶ a výjimečně u několika oborů kategorie H širších profilací.

15. Jde o projekty NSK a NSK2, které jsou realizovány odborem koncepce vzdělávací soustavy a dalšího vzdělávání MŠMT ve spolupráci s NÚV a společností Trexima Zlín. Dostupné na <http://www.narodni-kvalifikace.cz>.

16. Pro některé obory vzdělání kategorie E dosud kvalifikační standardy nebyly vytvořeny. Autorské týmy se zde řídí příslušnými rámcovými vzdělávacími programy.

Při využívání kvalifikačního standardu při tvorbě jednotného zadání se zpracovatelé jednotného zadání řídí charakterem příslušného oboru vzdělání (resp. charakterem a podmínkami výkonu práce v příslušné profesi). U závěrečné zkoušky lze totiž ověřovat pouze takové odborné způsobilosti, jejichž sledování umožňují technické, časové i materiální podmínky zkoušky (u mnohých oborů vzdělání¹⁷ je možné řadu odborných způsobilostí ověřovat pouze v průběhu studia).

Proto se před zpracováním návrhu jednotného zadání pro obor vzdělání členové autorského týmu seznámí s příslušným KS a posoudí, které odborné způsobilosti lze ověřovat v podmínkách ZZ. Při tvorbě návrhů témat jednotlivých zkoušek (písemné, praktické, ústní) pak usilují o to, aby témata obsahovala otázky a úkoly zaměřené na jejich ověřování.

V závěru tvorby JZZZ je také posuzován soulad jednotného zadání s kvalifikačním standardem a editor jednotného zadání jej orientačně zaznamenává do JZZZ (tj. vyplní tabulku souladu jednotného zadání s kvalifikačním standardem, která obsahuje kvantitativní údaje k tomu, jak jsou odborné způsobilosti v jednotném zadání zohledněny).

4.3 Výkaz odborných kompetencí žáka

Návrh doplnit výsledky žáka u závěrečné zkoušky o záznamy jeho výsledků v průběhu studia byl v koncepci nové závěrečné zkoušky předkládán až do roku 2010, kdy vznikla její předposlední pracovní podoba. Vycházel z potřeby zvýšit výpovědní hodnotu evaluace výsledků vzdělávání v učebních oborech doplněním výsledků závěrečné evaluace o výsledky evaluace průběžné.

Záměrem bylo dosáhnout toho, aby zvládnutí všech kompetencí stanovených v kvalifikačním standardu mohlo být jasně prokázáno a transparentně doloženo a aby žák, rodiče i vyučující získávali podrobnější zpětnou vazbu o dosažených výsledcích vzdělání. Žákům a učitelům by byla poskytnuta přehledná výpověď o kompetencích, které si žák osvojil. V zaměstnavatelské sféře by mohl výkaz posloužit potenciálnímu zaměstnavateli jako konkrétní informace o kompetencích absolventa, který se uchází o zaměstnání. V průběhu vývoje koncepce NZZ byl vytvořen následující Návrh podoby výkazu odborných kompetencí žáka, který prošel v souvislosti s posuzováním nosnosti koncepce řadou šetření.

Návrh podoby výkazu odborných kompetencí žáka

Žák by měl v průběhu studia prokázat zvládnutí všech kompetencí obsažených v kvalifikačním standardu, protože jejich komplex utváří příslušnou kvalifikaci. Tyto kompetence se vážou především k odbornému výcviku. Odborný výcvik je však hodnocen pouze souhrnnou známkou, která dostatečně nevyjadřuje, které konkrétní kompetence a na jaké úrovni žák zvládl.

17. např. sezonní práce v oboru vzdělání zahradník, zedník apod.

Vzhledem k tomu by školy měly mít k dispozici formuláře pro výkaz odborných kompetencí jednotlivých žáků, které by mohly využívat v rámci svých autoevaluačních aktivit. Každý žák by tak mohl vlastnit jakýsi osobní index, obsahující výčet kompetencí stanovených v příslušném KS, příp. i další odborné kompetence vyplývající ze školního vzdělávacího programu. O využívání či nevyužívání tohoto formuláře by podle potřeb a charakteru oboru, možností a podmínek jednotlivých škol rozhodoval ředitel školy.

V případě využití výkazu odborných kompetencí žáka školou by učitel odborného výcviku (příp. ve spolupráci s ostatními učiteli) v tomto indexu potvrdil, že žák uvedené kompetence splnil. Je žádoucí, aby si žák do indexu zaznamenával, při jakých vzdělávacích činnostech (v průběhu běžné výuky, při jiných úkolech, soutěžích, akcích apod.) si příslušnou oblast kompetencí osvojil. Splnění kompetencí uvedených ve výkazu odborných kompetencí žáka by mohlo sloužit rovněž jako určitý podklad pro klasifikaci žáka na vysvědčení.

V závěru projektu Kvalita I (2008) byly možnosti vytvoření takovýchto formulářů ověřovány v šesti oborech vzdělání¹⁸. K jejich zpracování byly využity hodnotící standardy pro úplné kvalifikace související s příslušnými obory vzdělání a je zřejmé, že nadále by bylo možné perspektivně využívat aktuální kvalifikační standardy. Ukázalo se však, že řešení otázek spojených s praktickým využíváním výkazu odborných kompetencí žáka ve škole je poměrně složité. Dokládají to zejména výsledky dotazníkového šetření realizovaného ke Koncepti nové závěrečné zkoušky v oborech středního vzdělání s výučním listem v závěru IPn Nová závěrečná zkouška (září – říjen 2011)¹⁹.

Více než 31 % respondentů nesouhlasí s názorem, že osobní záznamy žáka o průběhu vzdělávání obsažené ve výkazu odborných kompetencí by mohly podpořit výpovědní hodnotu o tom, které odborné kompetence si v daném oboru vzdělání žák osvojil, a že by tvořily vhodný doplněk k vysvědčení o závěrečné zkoušce. Ve slovních komentářích respondentů se opakovaně objevují zejména obavy z přílišné administrativní zátěže pro pedagogy a neschopnosti žáků samostatně takový výkaz systematicky vést.

Je poukazováno rovněž na jeho duplicitu se základními pedagogickými dokumenty, s deníky odborného výcviku, záznamy z odborné praxe, vysvědčením aj. Také je zdůrazňováno, že školy mají možnost žákům k vysvědčení o závěrečné zkoušce vydat dodatek k výučnímu listu – Europass, který obsahuje výčet odborných kompetencí žáka, a že existují kvalifikační standardy a rámcové vzdělávací programy, které mají zaměstnavatelé k dispozici. Projevují se i obavy z formálního přístupu k využívání výkazu odborných kompetencí ze strany škol a žáků. Uvedené argumenty podpořili také účastníci oponentního řízení ke koncepci nové závěrečné zkoušky²⁰. Návrh na vývoj a zavádění výkazu odborných kompetencí žáka již **nebude součástí koncepce nové závěrečné zkoušky**.

18. Dosavadní postup prací zaměřených na zjišťování možností, jak by měl být výkaz odborných kompetencí žáka formálně zpracován a využíván ve školní praxi, vedl k vytvoření šesti výkazů odborných kompetencí žáka (v oborech vzdělání: železničář, kuchař-číšník pro pohostinství, zemědělec-farmář, zedník, elektrikář a elektrikář-silnoproud).

19. Viz Shmutí výsledků šetření ke koncepci NZZ – podkladový materiál. Dostupné v NÚV.

20. Oponentní řízení se konalo za účasti řešitelů IPn NZZ, zástupců MŠMT, Sdružení učňovských zařízení, Hospodářské komory ČR a vedení NÚV dne 20. 2. 2012 v NÚV.

4.4 Možnosti komparace závěrečné evaluace na úrovni ISCED 3C

Metodologické otázky spojené s komparativními šetřeními v oblasti závěrečné evaluace výsledků vzdělávání na mezinárodní úrovni jsou velmi složité. Nové evaluační nástroje vyvíjené a uplatňované v posledních letech na evropské úrovni, zejména Evropský rámec kvalifikací pro celoživotní učení²¹ a úsilí České republiky o jeho reflexi při vytváření národní soustavy kvalifikací však naznačuje, že také nová závěrečná zkouška založená na jednotném zadání by perspektivně měla přispět k porovnávání vývojových trendů v oblasti závěrečné evaluace vzdělávacích programů ukončovaných na úrovni ISCED 3C v zahraničí.

Případná komparativní šetření v tomto směru by se mohla ubírat dvěma různými směry:

- a) porovnání obecné charakteristiky závěrečné evaluace, resp. závěrečných zkoušek ve vzdělávacích programech, které k úrovni ISCED 3C směřují, tj. např.:
 - jaké jsou způsoby přípravy závěrečných zkoušek ve vybraných zahraničních vzdělávacích systémech;
 - zda má ZZ v různých vzdělávacích programech ukončovaných na této úrovni nějaké společné prvky;
 - zda je zde uplatňován princip jednotnosti ZZ ve vzdělávacích programech směřujících k dosažení příslušné odborné kvalifikace;
 - jaká je míra závaznosti způsobu provádění a obsahu ZZ pro školy v daném vzdělávacím systému;
 - jaká je struktura závěrečných zkoušek (zda jsou orientovány pouze na praktickou zkoušku, či zda obsahují obdobně jako ZZ v ČR i další zkoušky – písemnou a ústní);
 - jak je zde zajišťována vazba mezi obsahem ZZ a požadavky zaměstnavatelské sféry a jakým způsobem se na realizaci ZZ podílejí sociální partneři z oblasti zaměstnání.

- b) porovnání obsahu ZZ ve vzdělávacích programech ukončovaných na úrovni ISCED 3C s obsahem závěrečné zkoušky v oborech vzdělání kategorie H, příp. kategorie E v případech, kdy daný program směřuje k totožné nebo obdobné odborné kvalifikaci (zedník, kuchař, elektrikář apod.), tj. např.:
 - využití databáze témat z jednotných zadání vznikajících v ČR pro jednotlivé obory vzdělání, analýza a deskripce jejich obsahu ve vybraných oborech vzdělání;
 - sběr informací, analýza a popis podkladů k ZZ ve vzdělávacích programech, které v zahraničí směřují k dosažení totožné nebo obdobné odborné kvalifikace;
 - porovnání požadavků na způsob a obsah ZZ mezi ČR a vybranými vzdělávacími systémy v zahraničí.

Dále bude třeba analyzovat možnosti využitelnosti jednotného zadání ve vztahu k vývoji Evropského systému přenosu kreditů pro odborné vzdělávání a přípravu (ECVET)²². Zde půjde zejména o to, zda a jak by témata jednotných zadání mohla být použita a příp. modifikována pro účely rozvoje tohoto systému.

21. DOPORUČENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY o zavedení Evropského rámce kvalifikací pro celoživotní učení a Národní přířazovací zpráva České republiky – červen 2011. Dostupné na <http://www.msmt.cz/file/17017>

22. Evropský systém přenosu kreditů pro odborné vzdělávání a přípravu (ECVET). Dostupné na <http://www.nuov.cz/zakladni-informace-o-ecvet-1>

4.5 Vztah jednotného zadání ke stávající školské legislativě

Jednotné zadání v současné době splňuje základní podmínky pro strukturu i organizaci závěrečné zkoušky stanovené vyhláškou č. 47/2005 Sb., o ukončování vzdělávání ve středních školách závěrečnou zkouškou a o ukončování vzdělávání v konzervatoři absolutoriem.

Na základě dlouhodobého ověřování jednotného zadání ovšem došlo k identifikaci potřebných změn (případně i v oblasti legislativních úprav), které vyplývají z reálných potřeb praxe. Ukázalo se, že určité právní úpravy budou při plošné realizaci ZZ podle JZZZ potřebné.

Jedná se zejména o to, zda **jednotné zadání závěrečné zkoušky bude stanoveno příslušnou školskou legislativou**, a o to, na jaké úrovni právních norem a v jaké míře obecnosti by v ní mělo být zakomponováno.

Dále jde o organizační aspekty spojené s tvorbou jednotného zadání. Zde by pravděpodobně měly být právně zakotveny regulační mechanismy jejího zajištění a zabezpečení zprostředkování jednotných zadání školám. Dosavadní vývoj projektu IPn Nová závěrečná zkouška již do určité míry řeší např. otázku zabezpečení jednotného zadání před nežádoucím únikem informací. Realizovaná opatření v této oblasti jsou uvedena v materiálu Zajišťování bezpečnosti Nové závěrečné zkoušky – Informace pro MŠMT²³.

Rovněž je třeba řešit organizační otázky spojené s realizací závěrečné zkoušky podle jednotného zadání ve školách. I zde jsou identifikovány a zvažovány potřebné změny. Jde například o **samostatnou odbornou práci (SOP)**, jejíž řešení je v současné době zadáváno žákům již v lednu příslušného školního roku a u závěrečné zkoušky jsou využívány její výsledky.

Právní normy tuto problematiku ovšem nepostihují, a to ani na úrovni prováděcího předpisu k ukončování vzdělávání v oborech středního vzdělání s výučním listem. Při případném plošném zavedení nové závěrečné zkoušky do škol proto bude třeba zohlednit v legislativě i začlenění tohoto nového prvku do závěrečné zkoušky.

Dalším problémem, který se ovšem projevuje pouze v některých oborech vzdělání, je **časový limit pro realizaci praktické zkoušky** stanovený vyhláškou č. 47/2005 Sb. Zde je délka praktické zkoušky jednotně stanovena pro všechny obory středního vzdělání s výučním listem²⁴ na maximálně 3 dny po 7 hodinách.

Ukazuje se, že v některých oborech vzdělání je tento časový limit nedostačující, což školy řeší např. tím, že žáci některé činnosti, které by měly být ověřovány u praktické zkoušky, vykonávají již před zkouškou a ve stanoveném časovém limitu pouze tyto úkoly dokončují (např. žáci přicházejí ke zkoušce již s poměrně značně rozpracovaným výrobkem, který u zkoušky pouze dohotoví).

23. Zajišťování bezpečnosti Nové závěrečné zkoušky – Informace pro MŠMT. Interní materiál NÚV, březen 2011.

24. Kromě oborů skupiny 82 Umění a užité umění (Nařízení vlády č. 211 o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání ze dne 30. května 2010).

Prodloužení délky praktické zkoušky ve výše uvedeném prováděcím předpisu by ovšem mělo za následek vyšší nároky na zdroje potřebné pro zabezpečení této zkoušky (materiální náklady, organizační zajištění zkoušky ap.) Vzhledem k tomu koncepce nové závěrečné zkoušky návrh na prodloužení časového limitu pro realizaci závěrečné zkoušky neobsahuje.

Rovněž ve způsobu zadávání témat závěrečné zkoušky podle jednotného zadání se projeví sporné otázky:

Dosavadní stav, kdy žák u písemné zkoušky na rozdíl od praktické a ústní zkoušky téma volí, nikoliv losuje, nebo je mu přiděleno (u praktické zkoušky), není z hlediska všech oborů vyhovující.

Zejména v technických oborech (např. strojní mechanik, automechanik, mechanizátor lesní výroby, karosář, truhlář, umělecký kovář aj.), kde zadání tématu písemné zkoušky čítá v řadě případů i několik desítek stran, klade poměrně vysokou náročnost na materiální a technické zabezpečení škol.

Pokud musí mít každý žák při volbě tématu k dispozici nejméně tři témata, tiskne škola pro jednoho žáka leckde i více než 100 stran podkladů, z nichž se ve skutečnosti dvě třetiny nevyužijí.

Na základě připomínek řady škol k této problematice proto bylo v předchozí podobě koncepce nové závěrečné zkoušky (září 2010) navrženo, aby žák téma také u písemné zkoušky losoval, nebo mu bylo přiděleno.

Tomuto názoru ovšem odporují výsledky závěrečného šetření ke koncepci nové závěrečné zkoušky (září – říjen 2011), kde s ním nesouhlasí 44,6 % respondentů²⁵. Ti poukazují zejména na to, že písemný projev zpravidla činí žákům učebních oborů obtíže a možnost volby tématu pomáhá snižovat jejich trému z této zkoušky, kterou pokládají za nejnáročnější část ZZ.

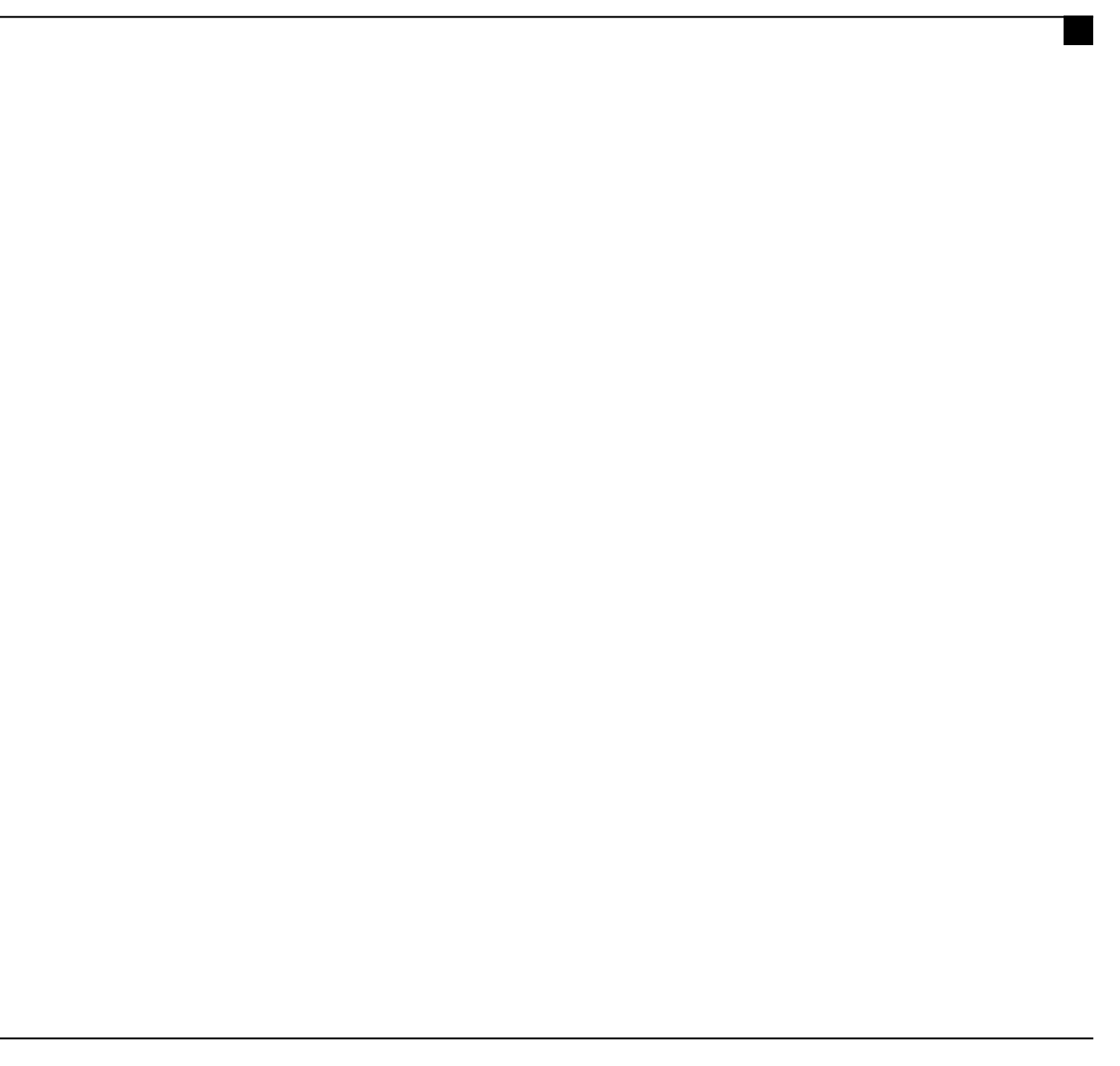
Rovněž je zde často uváděno, že by bylo nelogické, aby možnost volby témat písemné zkoušky byla zachována ve studijních (maturitních) oborech vzdělání, a zde byla žákům odepřena. Oproti výše nastíněnému riziku znevýhodnění žáků u písemné zkoušky nelze zvýšené materiální náklady na tisk témat jednotného zadání v některých oborech vzdělání považovat za dostatečný argument pro změnu způsobu zadávání témat u této zkoušky.

Koncepce nové závěrečné zkoušky proto předpokládá zachování dosavadního způsobu, tj. volby tématu žákem ze tří různých témat. Řešením je umožnit žákům v případě rozsáhlých témat volbu tématu na základě anotací témat a je třeba soustředit se na kvalitu zpracování anotací témat v jednotných zadáních příslušných oborů vzdělání.

25. Viz Shnutí výsledků šetření ke koncepci – podkladový materiál. Dostupné v NÚV.

Další případné legislativní změny by měly být zaměřeny také na oblast participace odborníků z praxe na přípravě a posuzování JZZZ (financování) a na zabezpečení vhodných podmínek pro jejich účast ve zkušebních komisích při závěrečných zkouškách (pracovní úlevy, náhrady cestovného, ušlé mzdy aj.).

Konkretizace a upřesnění potřebných právních úprav při případném plošném zavedení NZZ do škol musejí být podloženy výsledky dalších cílených empirických šetření.

5 ZÁVĚŘ

Dosavadní výsledky z ověřování nové závěrečné zkoušky podle jednotného zadání prokazují, že ačkoliv je využívání jednotného zadání u závěrečné zkoušky pro školy dosud dobrovolné, projevují o ně školy výrazný a stále narůstající zájem.

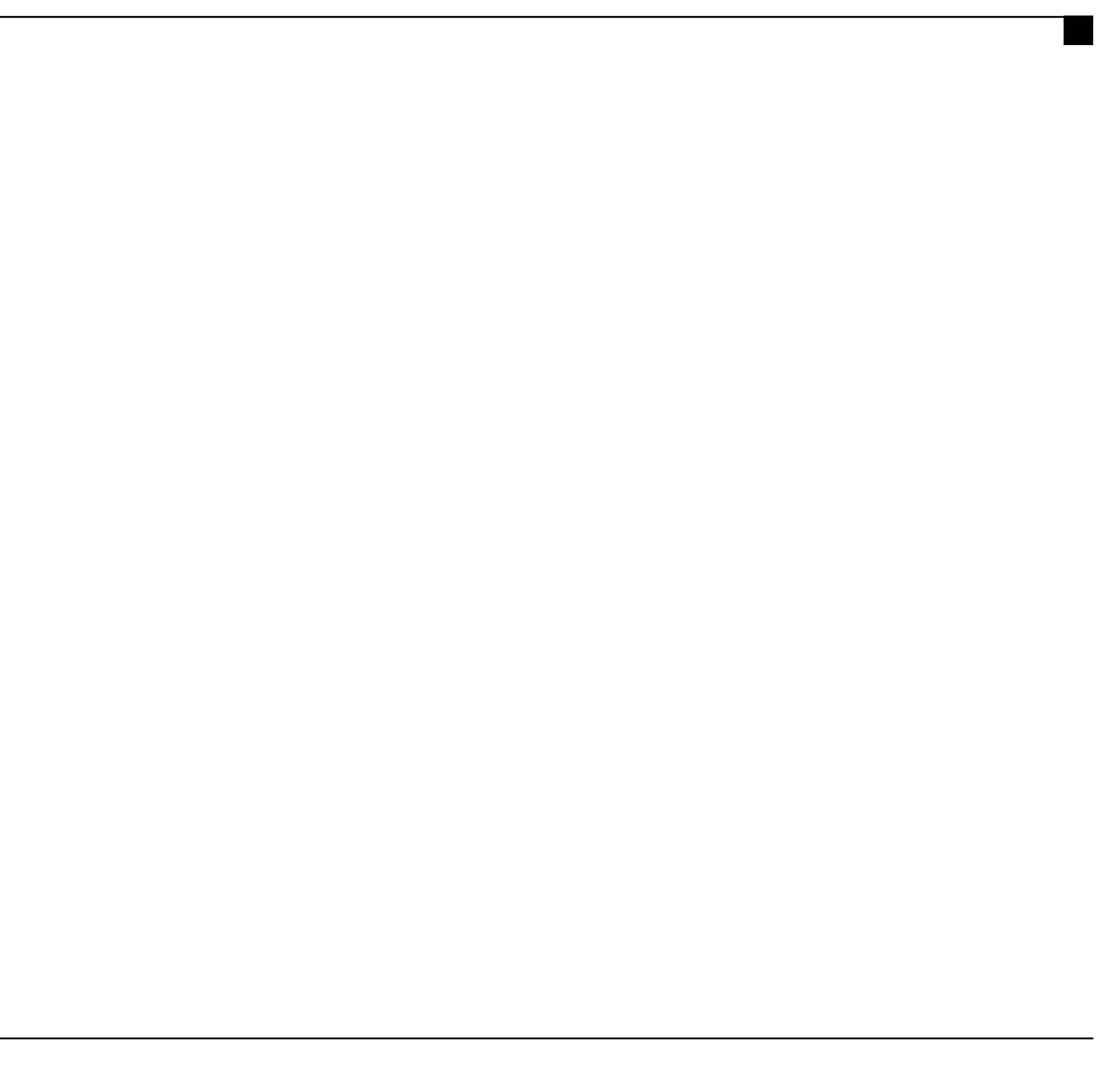
Ve školním roce 2010/2011 se pro využití jednotného zadání alespoň v jednom z vyučovaných oborů rozhodlo 76 % škol v oborech vzdělání kategorie H. Nově byla realizována závěrečná zkouška podle jednotného zadání také v oborech vzdělání kategorie E, pro které bylo v tomto školním roce jednotné zadání vytvářeno vůbec poprvé. Zde se pro ni rozhodlo 28 % škol. Závěrečnou zkoušku podle JZZZ skládalo 21 491 žáků (69 %) v oborech kategorie H a 1 233 žáků (29 %) v oborech kategorie E. Některé školy dokonce zavedly závěrečnou zkoušku podle jednotného zadání ve všech oborech, které vyučují. V závěru projektu IPn Nová závěrečná zkouška bylo realizováno jednorázové dotazníkové šetření ke Konceptci nové závěrečné zkoušky, kterého se zúčastnilo 58 editorů (tvůrců) jednotných zadání, mezi nimiž jsou jak učitelé a ředitelé škol, tak i odborní pracovníci NÚV, 23 odborníků z praxe, kteří byli pověřeni ke spolupráci na jednotných zadáních a jejich posuzování, a 9 expertů: zástupci Svazu učňovských zařízení, České školní inspekce a Národního vzdělávacího fondu. Dotazník, který byl respondentům předložen, byl poměrně rozsáhlý a podrobně zjišťoval jejich názory na základní rysy koncepce NZZ, pojetí nové závěrečné zkoušky a pojetí jednotlivých zkoušek, nové prvky závěrečné zkoušky a plošné zavedení nové závěrečné zkoušky do škol. Kromě dvou již výše uvedených oblastí (účelnost a využitelnost výkazu odborných kompetencí žáka a nový způsob zadávání témat písemné zkoušky) souhlasilo se všemi jednotlivými komponentami koncepce vždy více než 80 % respondentů. K podrobnějším údajům vyplývajícím ze šetření lze využít podkladový materiál Shrnutí výsledků šetření ke koncepci NZZ, dostupný v NÚV.

Přesto zůstává řada záležitostí spojených se zaváděním nové závěrečné zkoušky do škol otevřená.

Jde např. o finanční náročnost způsobu tvorby jednotného zadání, kde bude třeba soustředit se zejména na možnosti využívání vznikající databáze témat jednotného zadání, z níž by bylo možné témata čerpat i bez pravidelné činnosti četných autorských týmů. Rovněž bude třeba zajistit získávání zpětnovazebných informací o využívání témat JZZZ ve školách a o úspěšnosti žáků při jejich řešení, což přispěje k podpoře monitorování kvality odborného vzdělávání v plošném měřítku. Dále bude nutné reagovat na vývoj soustavy oborů vzdělání. Vytvořená jednotná zadání již sice pokrývají všechny obory vzdělání kategorie H tzv. „dobíhající“ soustavy oborů vzdělání, avšak výrazně vzrůstá potřeba zajistit vazbu jednotného zadání na zavádění RVP oborů vzdělání do praxe škol.

Nastíněné otázky by měly být předmětem řešení plánovaného projektu MŠMT Nová závěrečná zkouška 2.

Vytvoření vhodných podmínek pro případné plošné zavádění nové závěrečné zkoušky do škol bude také záviset na vyřešení potřebných legislativních úprav. Již v současnosti se ovšem zřetelně ukazuje, že právě princip dobrovolnosti ve využívání jednotného zadání a možnost postupně se na poměrně podstatnou změnu v realizaci závěrečných zkoušek připravovat je to, co převážná většina škol na nové závěrečné zkoušce oceňuje nejvíce. Mnoho škol rovněž opakovaně uvádí, že konání závěrečné zkoušky podle jednotného zadání významně zvyšuje jejich prestiž a umožňuje jim potvrdit si, že obstojí v konkurenci s ostatními školami.

PŘÍLOHA ORGANIZACE TVORBY JEDNOTNÉHO ZADÁNÍ

Zpracování jednotného zadání probíhalo v IPn Nová závěrečná zkouška následujícími mechanismy:

ZAJIŠTĚNÍ TVORBY JZZZ

Editor sestavuje autorský tým, řídí, koordinuje a kontroluje práci jednotlivých autorů, zodpovídá za plynulý průběh tvorby jednotného zadání a za celé výsledné JZZZ. Pracuje v programu Tvůrce JZZZ, který je určen pro tvorbu jednotného zadání a je oprávněn provádět úpravy/editaci všech částí jednotného zadání. Zavazuje se chránit JZZZ před únikem informací. Editor může být interní či externí. Interní editor je pracovník NÚV, externí editor je vybraný pracovník školy, která vyučuje daný obor vzdělání. Externí editor může být popř. i autorem některé části JZZZ. Ve školním roce 2011/2012 pracuje na tvorbě jednotných zadání 71 editorů, z toho 49 externích a 22 interních (zaměstnanců NÚV).

Autor je pracovník vybrané školy s potřebnými pedagogickými a odbornými zkušenostmi. Aktivně se podílí na tvorbě jednotného zadání, rovněž pracuje v programu Tvůrce JZZZ, ale zpracovává jenom ty části jednotného zadání, pro něž je určen jako autor a nese za ně odpovědnost. Také on se zavazuje chránit JZZZ před únikem informací. Ve školním roce 2011/2012 pracovalo na tvorbě jednotných zadání 428 autorů vybraných z řad pracovníků škol. Jednalo se zejména o učitele odborných teoretických předmětů a odborného výcviku.

Odborník z praxe je zástupcem zaměstnavatelské sféry z oblasti výkonu povolání oboru vzdělání, pro který je JZZZ vytvářeno. Orientuje se také v problematice učňovského školství. Při tvorbě JZZZ má konzultační a poradenskou funkci. Do autorského týmu JZZZ je vybrán (doporučen) relevantní profesní organizací (od školního roku 2009/2010 je tento odborník vybírán a vyzván ke spolupráci na tvorbě a posuzování JZZZ Hospodářskou komorou ČR). Rovněž on je vázán v souvislosti s tvorbou a expertním posuzováním JZZZ mlčenlivostí.

Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV) zajišťuje zejména školení editorů pro tvorbu jednotných zadání, vytváření metodických materiálů potřebných k tvorbě JZZZ, vývoj internetového informačního systému nové závěrečné zkoušky a administrativní záležitosti spojené s prací autorských týmů (organizace schůzek, výkazy práce, finanční stránka tvorby JZZZ). Zabezpečuje rovněž předávání potřebných informací do škol, pořádání informačních seminářů pro školy, které hodlají realizovat ZZ podle jednotného zadání aj.

MŠMT je hlavním nositelem IPn Nová závěrečná zkouška. Pověření pracovníci MŠMT poskytují řešitelům projektu z NÚV pravidelné konzultace k administrativním i koncepčním otázkám reformy závěrečné zkoušky v oborech středního vzdělání s výučním listem.

HARMONOGRAM TVORBY JZZZ

Tvorba jednotného zadání začíná zpravidla v září příslušného školního roku a musí být dokončena nejpozději v polovině února. V průběhu prací je nutno dodržovat postup i výstupy, které se řídí pevným harmonogramem uvedeným v následující tabulce.

HARMONOGRAM TVORBY JZZZ (školní rok 2011/2012)

PŘÍPRAVA NA TVORBU JZZZ	
Činnost	Termíny
přihlášení na školení editorů k tvorbě JZZZ	do 10. 8. 2011
účast na školení editorů	konec srpna / počátek září 2011
sestavení autorského týmu	do 25. 9. 2011
ZÁŘÍ – 15. LISTOPAD 2011 – ZAHÁJENÍ TVORBY JZZZ	
organizace 1. schůzky autorského týmu	nejpozději do 20. 10. 2011
zpracování zápisu z 1. schůzky autorského týmu	do 14 dní od uskutečnění schůzky
oprava chyb v tématech JZZZ 2010/2011	nejpozději do 5. 11. 2011
úprava struktury JZZZ 2011/2012 pro obor, přidělení práv autorům	nejpozději do 15. 11. 2011
15. LISTOPAD 2011 – 15. LEDEN 2012 – TVORBA TÉMAT JZZZ – 1. ETAPA	
probíhající tvorba témat do databáze IIS NZZ	
zpracování zprávy o stavu rozpracovanosti JZZZ	nejpozději do 15. 12. 2011
zpracování podkladů k samostatné odborné práci (obory H při zařazení SOP)	nejpozději do 15. 12. 2011
potvrzení o připravenosti JZZZ ke kontrole po ukončení 1. etapy tvorby	nejpozději do 15. 1. 2012
vypořádání připomínek NÚV ke kontrole JZZZ	
potvrzení k uložení témat do databáze	nejpozději do 14 dnů od obdržení připomínek z NÚV
15. LEDEN 2011 – 15. ÚNOR 2012 – EDITACE JZZZ – 2. ETAPA	
dokončení – editace JZZZ pro školy	
závěrečná kontrola JZZZ	nejpozději do 14 dnů od pokynu z NÚV k dokončení JZZZ
potvrzení o zpřístupnění JZZZ školám	nejpozději do 15. 2. 2012

Vydal: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků v rámci národního projektu MŠMT Nová závěrečná zkouška. Projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu ČR.

Praha, březen 2012

ISBN 978-80-87063-83-5

